

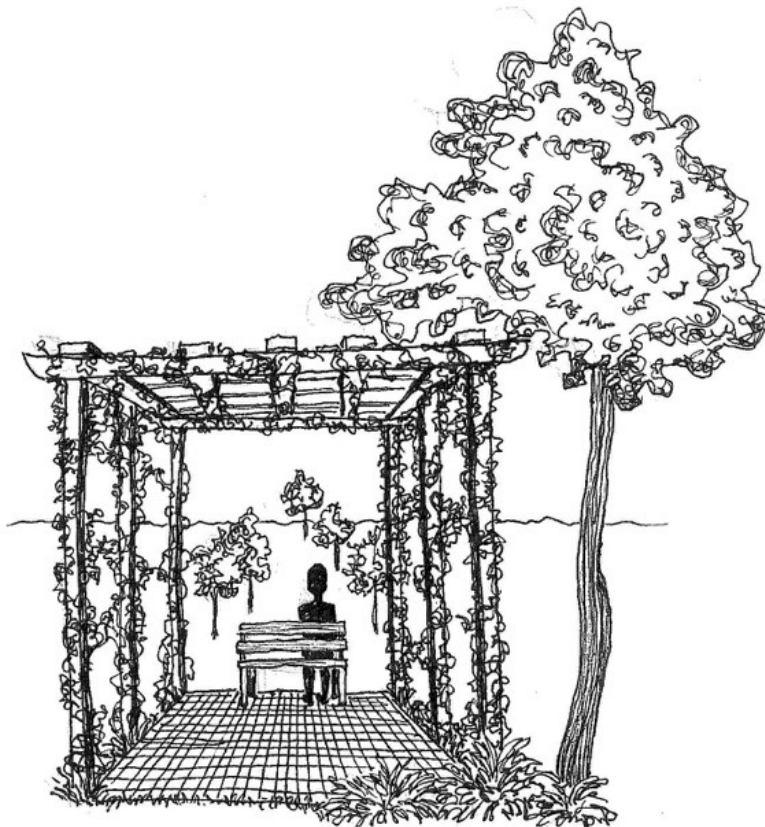
Det lilla trädgårdsrummet

- En studie med konceptlösningar i hur upplevelsevärdet kan ökas i trädgårdar med begränsad yta

The small spartial garden

- A study with designconcepts of how the experience of a small garden can be incresed

Hanna Lindblad

Det lilla trädgårdsrummet – En studie med konceptlösningar i hur upplevelsevärde kan ökas i trädgårdar med begränsad yta

The small spartial garden- A study with designconcepts of how the experience of a small garden can be incresed

Hanna Lindblad

Handledare: Julia Andersson, SLU, Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Frida Andreasson, SLU, Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Kandidatarbete i trädgårdsdesign

Kurskod: EX0798

Program/utbildning: Trädgårdsingenjör:design - kandidatprogram

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2016

Omslagsbild: Hanna Lindblad, 2016

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: (*Trädgårdsrum, konceptförslag, rumslighet, upplevelsevärde, liten trädgård, designförslag*)

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Sammanfattning

Sedan 1980-talet har antalet människor som flyttar till större städer ökat kraftigt vilket lett till stadsförtätning. Detta har i sin tur lett till att boendeytan, och grönytan, per person minskat vilket på sikt kan medföra både klimat och hälsoproblem i städerna. I tätorter och städer består nästan hälften av grönstrukturen av privata trädgårdar till småhus och radhus. I städernas centrala delar är tomterna ofta mycket små och trädgårdarna är ofta inte större än 50 kvm. En viktig aspekt i koppling till detta, är att det finns en ökad trend för tomtägare att stensätta stora delar av sin trädgård, vilket gör att mycket av den grönytepotential som finns i de privata trädgårdarna går förlorad. Det är således viktigt att ta vara på de privata trädgårdarna, öka växtligheten samt göra de trivsamma för brukare.

Då många idag väljer att endast stensätta sin trädgård eller ha en liten gräsmatta har jag i detta arbete undersökt hur ett litet trädgårdsrum kan utnyttjas och användas för att skapa fler upplevelsevärden i trädgården. Rumslighet har varit ett stort fokus och är tätt sammankopplat till upplevelse och intryck.

Undersökningen om upplevelsevärden har sammanställts i olika konceptförslag för den lilla trädgården och som således är resultatet av olika teorier och uppbyggnaden av trädgården som ett rum. I resultatet har jag kommit fram till att storleken på en trädgård inte behöver begränsa upplevelsen eller rumskänslan och det finns oändliga möjligheter att utforma även ett litet trädgårdsrum. De olika konceptförslagen kan appliceras i olika trädgårdar med anpassning och är tänkta att fungera som underlag och inspiration till tomtägare i tätbebyggelse där ytan är begränsad.

Abstract

The number of people moving to larger cities have increased radically since the 1980s, which has led to city densification. This development has led to reduced living space and green space per person and at the same time increased the emissions, which eventually can lead to climate- and health problems in the cities. In urban areas and cities, almost half of the green structure consists of private gardens of small houses and chain houses. The building plots are often very small and the gardens seldom larger than 50 sq.m. in the central areas of cities. An important aspect according to this is the increasing trend where plot owners are paving large parts of their gardens. A great potential of the green space is thereby lost in the private gardens. It is thus important to make use of the private gardens, increase the vegetation and make them pleasant for users.

As many people today choose to just pave their gardens or have a small lawn, I have in this work chosen to analyze how a small garden space can be utilized and used to create a greater value of experience for users in gardens. Spatiality has been in focus, it is closely connected to how users experience the garden and the impression of the space surrounding.

This study of experience values has been compiled in a variety of concept proposals for the small garden and thus are the result of different theories about the construction of a garden as a room. The result of my study is that the size of a garden does not have to limit the experience or the feeling of spatiality and there are endless possibilities to shape even a small garden space. The different conceptual ideas can be applied in various gardens with adjustments and they are meant to serve as support and inspiration for homeowners in urban areas where the space is limited.

Innehållsförteckning

SAMMANFATTNING.....	3
ABSTRACT	4
1 INLEDNING.....	7
1.1 BAKGRUND	7
1.2 MÅL OCH SYFTE	8
1.3 AVGRÄNSNINGAR.....	8
1.4 METOD OCH MATERIAL	8
1.5 PRESENTATIONSFORM	9
2 DEFINITIONER OCH BEGREPP	10
3 ATT SKAPA RUMSLIGHET	11
3.1 YTOR OCH RUMSLIGHET	11
3.2 RUMMETS ELEMENT	14
3.3 ÖPPNA OCH AVGRÄNSADE YTOR.....	15
3.4 ATT GESTALTA MED VÅXTLIGHET	16
3.5 ANVÄNDNING AV ANDRA MATERIAL I GESTALTNINGEN	18
3.6 STORLEK OCH SKALA I GESTALTNING AV RUMSLIGHET	18
4 ATT SKAPA UPPLEVELSEVÄRDEN.....	20
4.1 PRINCIPER FÖR UPPLEVELSEVÄRDEN I GRÖNA MILJÖER	20
5 DET LILLA TRÄDGÅRDSRUMMET	21
5.1 DE OLIKA PLANEN I DEN LILLA TRÄDGÅRDEN.....	21
5.2 VISUELLA EFFEKTER OCH UPPLEVELSER I ETT LITET TRÄDGÅRDSRUM	22
5.3 PRIVATA OCH SOCIALA ASPEKTER I EN LITEN TRÄDGÅRD	22
6 DESIGNFÖRSLAG	23
6.1 ENTRÉ	23
6.2 BAKGÅRD	25
7 DISKUSSION.....	27
7.1 HUR JAG HAR ÖKAT UPPLEVELSEVÄRDET I ETT LITET TRÄDGÅRDSRUM	27
7.2 KONCEPTFÖRSLAGEN	27
7.3 UTVECKLING AV MIN FORSKNING OCH KONCEPTFÖRSLAG	29
8 SLUTSATS	30
9 REFERENSER	31
BILAGA 1 – ORIENTERINGSSKISS.....	33
BILAGA 2 – ILLUSTRATIONSPLAN OCH VYBILD, FORMELL ENTRÉ	34
BILAGA 3 – ILLUSTRATIONSPLAN OCH VYBILD, INFORMELL ENTRÉ.....	35
BILAGA 4– ILLUSTRATIONSPLAN OCH VYBILD, ENTRÉ MED KARAKTÄRISTISK DIAGONAL	36

<u>BILAGA 5 - ILLUSTRATIONSPLAN, BAKGÅRD, LUMMIGA RUM</u>	<u>37</u>
<u>BILAGA 6 - VYBILD, BAKGÅRD, LUMMIGA RUM</u>	<u>38</u>
<u>BILAGA 7 - ILLUSTRATIONSPLAN BAKGÅRD, RUM UTAN GRÄSMATTA.....</u>	<u>39</u>
<u>BILAGA 8 - VYBILD, BAKGÅRD, RUM UTAN GRÄSMATTA</u>	<u>40</u>
<u>BILAGA 9 - ILLUSTRATIONSPLAN, BAKGÅRD, RUM AV CIRKLAR</u>	<u>41</u>
<u>BILAGA 10 - VYBILD, BAKGÅRD, RUM AV CIRKLAR.....</u>	<u>42</u>
<u>BILAGA 11 - VÄXTLISTA.....</u>	<u>43</u>

1 Inledning

1.1 Bakgrund

För tre år sedan flyttade jag från lägenhet till radhus och att få sätta ner fötterna i gräset precis utanför dörren var en dröm! Jag har många planer och tankar om hur jag vill plantera och skapa rum i trädgården, men jag har alltid känt mig begränsad av den lilla ytan. Baksidan av tomten är bara 50m² och framsidan 40m², inräknat en asfaltsbelagd garageuppfart.

Radhuset ligger i utkanten av staden där mycket nybyggnationer pågår och fler bostadsrätter och radhus ständigt byggs tätt intill varandra. Trädgårdarna får inte mycket plats och såväl husen som trädgårdarna är ofta lika varandra, där trädgårdarna oftast består av en gång av stenplattor på framsidan och en gräsplätt med häck runt på baksidan, helt i avsaknad av rumslighet och upplevelser.

Jag ställde mig frågorna: vad kan man egentligen göra med en så liten trädgård? Kan man få ett större upplevelsevärde och få in mer grönska på en så begränsad yta? När man som jag, bor i en större stad med tät bebyggelse, är den egna trädgården enormt viktig och jag vill att det ska vara en plats för gemenskap, avkoppling och odling. Går det att skapa en sådan plats på en liten yta? Mina tankar kring detta kopplar jag inte enbart till min egen trädgård, utan till alla små trädgårdar i tätorter där det är brist på utrymme.

I ett större sammanhang, i stadsplanering, är det ofta offentliga grönytor och parkområden som står i fokus och som diskuteras men en sammanställning av Statistiska centralbyrån visade att ungefär 47 % av landets tätbebyggelse består av bostadsmark, främst i form av friliggande småhus, radhus och kedjehus (SCB, 2011). Dessa tomter är oftast inte större än 300-500 kvm i städernas mer centrala delar, varav endast ca 50 kvm är trädgård, men man kan ändå dra slutsatsen att en stor del av städernas grönområden består av privata trädgårdar och mindre grönytor (SCB, 2012).

Sedan 1980-talet har antalet människor som flyttar till större städer ökat kraftigt vilket lett till att efterfrågan på bostäder och behovet av stadsförtätning ökat (Boverket, 2016a). Detta har lett till att boendeytan, och grönytan, per person minskat samtidigt som utsläppen blivit större (Boverket, 2016b) vilket på sikt kan medföra både klimat och hälsoproblem i städerna. Växtlighet och grönytor absorberar nämligen avgaser, fungerar som receptorer för damm syresätter och renar luften. Växterna kan även förhindra erosion av mark samt ta upp nederbörd och förhindra översvämningar (Robinette, 1972). En viktig aspekt, som ofta förbises, är också att det finns en ökad trend för tomtägare att stensätta stora delar av sin trädgård. Hårdgjorda ytor i privatträdgårdar har ökat markant de senaste åren, vilket gör att mycket av den grönytepotential som finns i de privata trädgårdarna går förlorad (Boverket, 2016).

1.2 Mål och syfte

Det är allmänt känt att grönområden och växtlighet är bra för hälsan, vilket gör att grönytor, parkmiljöer och privata trädgårdar är viktiga inslag i städerna. Trots det är det många bostadsägare som väljer att plattlägga trädgårdar eller att endast ha en gräsmatta på sin tomt eller uteplats, i brist på inspiration, kunskaper eller att de känner sig begränsade av ytan. Syftet med detta arbete är därför att undersöka hur man kan skapa rumslighet och upplevelsevärden i ett litet trädgårdsrum och att visa att en trädgårds begränsade yta eller storlek inte behöver begränsa upplevelsevärdet av trädgården, utan att det går att skapa rumslighet och en grön miljö även i den lilla radhusträdgården eller i en liten villaträdgård. Jag hoppas att arbetet kan inspirera fler hus- eller bostadsrättsägare att ta tillvara sin trädgård, oavsett storlek. För att uppfylla syftet kommer följande fråga att besvaras:

Vad är det som påverkar upplevelsen på en plats och hur kan upplevelsevärdet höjas i ett litet trädgårdsrum?

Målet med arbetet är att dels undersöka hur rumslighet kan skapas och upplevelsevärdet höjas i en trädgård på liten yta, samt att ge förslag på konceptlösningar för denna.

1.3 Avgränsningar

Design avgränsas till illustrationsplaner, vyer och de viktigaste växtelemtena. Jag kommer i designprocessen att besöka en liten trädgård som ska ligga till grund för designförslagen. Jag har vidare begränsat mig till att inte ta hänsyn till befintlig växtlighet eller åsikter/önskemål från brukaren då designförslagen ska vara mer allmänna och kunna appliceras i andra trädgårdar med liknande utformning och storlek. I och med detta kommer jag även avgränsa mig från de restriktioner som kan finnas i kommunen.

Den litterära sökningen avgränsas till övergripande litteratur om formgivning av privata trädgårdar, rumslighet och den mänskliga upplevelsen av trädgården samt mer inriktad litteratur om begränsade ytor och disponering.

1.4 Metod och material

I litteraturstudien har jag tittat på litteratur som övergripande behandlar rumslighet och vad det innebär i gestaltningen av en trädgård, vilka olika element och beståndsdelar som är viktiga i en gestaltning och den mänskliga upplevelsen av ett landskap eller ett trädgårdsrum. Jag har tittat på olika teorier och metoder som välkända namn inom landskapsarkitekturen använder, vilka element de anser väsentliga i utformning av trädgårdsrum och hur de kan disponeras för skapa rumslighet och ett stort upplevelsevärde. Den litteratur jag har använt mig av i denna övergripande del är bland annat Cathrine Dee's bok "Form and fabric in landscape architecture", där hon tar upp olika delar i designprocessen, från landskapet till olika element i designen. Jag har också tittat på J.O Simonds litteratur som tar upp rumslighet och olika aspekter i gestaltningen som är av värde i mitt designförslag. Även Robinson har i sin bok "The planting design handbook" skrivit mycket om gestaltning av trädgårdsrum som är av stort intresse då han har stort fokus på växtligheten som byggmaterial. Vidare har jag tittat på annan litteratur och vetenskapliga artiklar under arbetets gång. Till sist har jag i denna del titta på vilka

upplevelsevärden som kan appliceras i en trädgård, vad som är de viktigaste upplevelsevärdena och hur de kan disponeras och integreras i trädgårdsrummet.

Jag har sedan fokusera min litteraturstudie mot små ytor, små trädgårdsrum och ytor som är mycket begränsade i storlek. Ovannämnda författare och landskapsarkitekter har skrivit kortfattat om detta i sin litteratur, som jag har läst och koppla samman i studien. Jag har även tagit upp mer allmän fakta om storlekens betydelse i rumsskapande, och likaså betydelsen av gröna ytor i städer och således betydelsen av privatträdgårdar, oavsett dess storlek. Vidare använde litteratur som fokuserar endast på små trädgårdar och dess möjligheter till rumslig gestaltning och upplevelsevärden. Till sist har jag använt mig av Jan Ghels bok "Livet mellem huse", där han undersökt hur olika avstånd påverkar känslan av det privata och hur man kan tillämpa det.

Den andra delen av arbetet presenteras som konceptlösningar, där litteraturstudien ligger till grund för gestaltungsförslag. Jag har utformat tre olika designförslag som kommer vara konceptlösningar för utformning av små ytor och trädgårdsrum. De tre designförslagen är i sin tur uppdelade i entrésidan av huset samt den mer privata bakgården. Jag har dock en befintlig trädgård som underlag för designförslagen för att kunna uppskatta storlek och rymd i en liten trädgård. Förslagen baseras på det jag kommit fram till i litteraturstudien och presenteras i form av skisser och med hjälp av foton.

1.5 Presentationsform

Resultatet redovisas med denna rapport och en muntlig redovisning.

2 Definitioner och begrepp

Detta är min egen definition av begreppen som beskrivs.

Trädgårdsrum	Trädgården ses som ett rum med olika beståndsdelar som t.ex. tak, golv och väggar. Rummet kan uppfattas på olika sätt beroende på hur det är utformat.
Litet trädgårdsrum	I detta arbete definieras ett litet trädgårdsrum som en trädgård med få kvadratmeter, högst 60 kvm.
Rumslighet	Samspelet mellan tomrum och massa skapar en känsla av rumslighet i trädgården. Båda komponenterna är lika viktiga i skapandet av rum.
Yta	En del av ett landskap med bestämda gränser men utan tänkta aktiviteter eller användningsområden.
Volym	Volym upptas av fasta element.
Rymd	Rymd skapas mellan olika element och strukturer.
Plats	En yta som gestaltats och har ett syfte eller ett användningsområde, så som en privatträdgård med olika element och aktiviteter.
Upplevelsevärde	Olika kvaliteter i trädgårdsrummet som bidrar till en ökad upplevelse. Detta kan vara t.ex. En lugn plats för återhämtning, trygghet, något vackert att titta på under hela året osv.

3 Att skapa rumslighet

3.1 Ytor och rumslighet

Landskapsarkitektur involverar organisation och uppdelning av mark vilket resulterar i ytor (Dee, 2001). I utformningen av en trädgård eller ett landskap är det dock inte bara en platt yta man arbetar med, utan en yta med såväl volym som rymd. Viktigt att tänka på är att det inte bara är innehållet av volymer och rymder som bestämmer en ytas funktionalitet utan även sammansättningen och samspelet mellan dessa (Simonds, 1961). Det är också viktigt att förse ytan med estetiska kvaliteter för att skapa den användbara och behagliga plats som eftersträvas (Robinson, 2004).

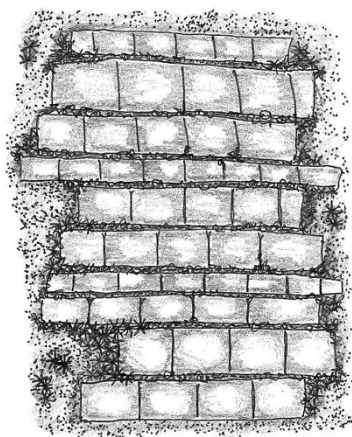
En av de viktigaste aspekterna vid utformningen av en trädgård är att strukturera upp den yta som ska bearbetas och dela in den i olika rum (Kingsbury, 2005). Syftet med detta är att ge brukaren en trädgård som inte bara är funktionell och ändamålsenlig utan även ger omväxling, skönhet och spänning, något som är helt beroende av trädgårdens uppbyggnad, proportion och rumslighet (Martinsson, 1963). Hur en trädgård ska delas in och organiseras finns det dock många åsikter om, men alla ytor och rum, oavsett utformning, plats eller material, kan delas in i tre dimensioner: basplan, vertikalt plan och ovanplan. Detta är abstrakta dimensioner som kan hjälpa designern att frambringa rumslighet och underlätta i arbetet att bearbeta ytan (Dee, 2001).

Inom varje plan använder och integrerar designern element i form av vegetation, former i landskapet, strukturer och vatten. Dessa element kan användas som en palett för rumslig gestaltning och i en fullständig design fungerar alla element tillsammans och integreras till en helhetslösning för platsen (Dee, 2001). En plats upplevs som mer genomtänkt och estetiskt tilltalande om den är rumsligt gestaltad och är utformad i olika avdelningar. Det är viktigt att låta besökaren eller brukaren ledas in i trädgården (Gustavsson, 1989). Att gestalta en yta eller en plats handlar dock inte endast om att organisera de olika planen och dess element, utan även att möjliggöra olika funktioner för människor och naturen (Dee, 2001)

Basplan

Basplanet är golvet, det horisontella planet. Det är i huvudsak på detta plan som förutsättningar för användning och funktion finns. Om designern misslyckas i detta plan är hela rummet misslyckat då det är här grunden läggs för hela upplevelsen av rumslighet. Oavsett utformning, storlek och material på basplanet måste det vara överensstämmande med sitt ändamål (Simonds, 1961).

Att noga beakta basplanet är att ta till vara den befintliga jorden och materialet och en vis designer modifierar inte den befintliga marken utan god grund. Det är i basplanet som ytans riktningar och trafikvägar bestäms och det är viktigt att arbeta med ytans naturliga form och struktur då det medför en mer dynamisk harmoni och långsiktig hållbarhet (Simonds, 1961). Bild 1 nedan visar på hur växtlighet och hårdgjorda ytor kan samspela i basplanet, i detta fall med betongplattor där växtligheten får växa mellan och runt plattorna för ett mjukare intryck.

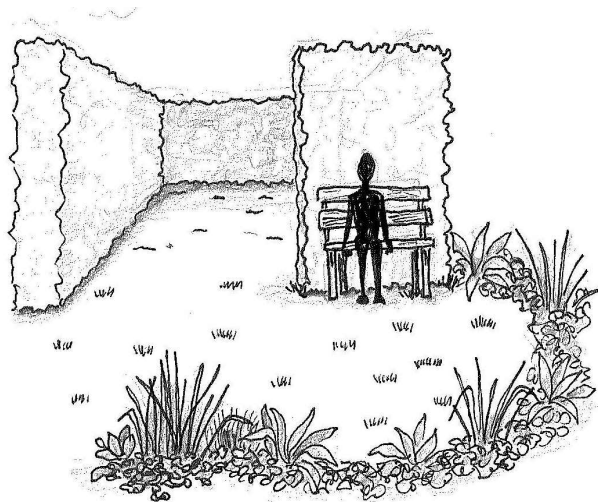
Figur 1. Demonstration av hur växtlighet och hårdgjorda material (betongplattor) kan samspela i basplanet. Bilden ritad av Hanna Lindblad.

Vertikalt plan

Det vertikala planet är väggarna som fungerar som gränser, avskärmare eller avdelare. Eftersom det vertikala planet agerar gräns har det en mycket viktig roll i utformandet av en utomhusmiljö. Vertikala element kan öppna upp, utvidga, skärma av eller stänga till ytor. Det är på basplanet som temat ofta bestäms med mönster och gångar, men vertikalplanet behövs ofta för att förstärka eller nyansera detta. Elementen i vertikalplanet kan således ha många funktioner som är av värde för brukaren så som olika konstruktioner och former eller växtlighet som kan fungera som vindskydd, ge skugga, eller skapa avskildhet. Ofta är hus och byggnader det dominerande elementet i vertikalplanet. Oavsett om en byggnad befinner sig på ytan som skall formges, eller i anslutning till denna, kan den ses som ett element i form av en skulptur som kan upplevas från olika synvinklar eller som kontext till övriga element och former (Simonds, 1961).

Då vi ofta står öga mot öga med vertikalplanet är vi ofta mer medvetna om detta plan än om bas- eller ovanplanet. Det går därför att anta att det är i detta plan finns flest designmöjligheter för rumsskapande och att de viktigaste designelementen bör placeras i detta plan, gärna i ögonhöjd. Dock är höjden också viktig för ögats bekvämlighet då det för betraktaren uppstår en avdelning i synfältet. Till exempel kan en häck eller ett staket som slutar i ögonhöjd upplevas som stressande (Simonds, 1961).

Eftersom höjd och bredd på vertikala element influerar dynamiken är det viktigt att anpassa de vertikala elementen till övriga plan. Om höjderna är för låga är det till exempel lätt att den mentala orienteringsförmågan och rumskänslan går förlorad. Är de istället för höga kan de frammana en klaustrofobisk känsla. (Robinson, 2004). En designer kan dock använda sig av dessa känslor för att skapa dramatiska effekter, till exempel genom att placera ett trångt och mörkt rum med höga omgivande element bredvid ett ljust och öppet rum, för att öka upplevelsen (Simonds, 1961). En illustration av detta visas i bild 2, där ett slutet rum omgivet av häckar ansluter till ett öppet rum med låg växtlighet.

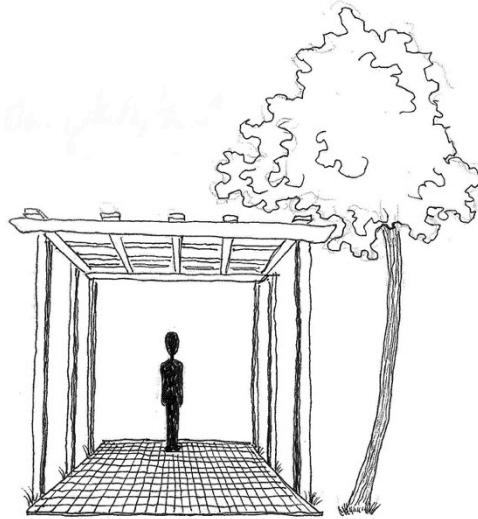
Figur 2. Inneslutande vertikalplan möter öppet vertikalplan. Bild ritad av Hanna Lindblad

Valet av material är viktigt för platsens karaktär. Om platsen ska framstå som glad, ljus eller spännande måste även det vertikala planet vara ljust och klart samt förmedla glädje och spänning. Om platsen istället är tänkt att uttrycka känslor av ordning, värdighet och stillhet, måste likaså det vertikala planet förmedla detta genom element som uttrycker och framkallar det med sin form, material och disponering (Simonds, 1961).

Ovanplan

Ovanplanet kan ses som taket i gestaltning av rumslighet, och i många fall, när det är lämpligt, är det himlen som har rollen som tak eller ovanplan. Så är dock inte alltid fallet, då vi ibland behöver skydd. Framförallt så vet vi att ytor och volymer behöver begränsning i höjd för att vara effektiva och ovanplanet är således en viktig komponent i skapandet av rumslighet (Simonds, 1961).

När himlen inte lämpar sig som tak finner vi andra medel som agerar ovanplan. Dess form, höjd, egenskaper och utbredning har en stor inverkan på den rumsliga upplevelsen och de volymer det förstärker. Generellt är konstruktioner som bildar rumsliga ovanplan enkelt byggda eftersom de upplevs och skapar en känsla oftare än de betraktas visuellt. Taket kan till exempel vara ljust och genomsläppligt, i form av som pergola eller ett lätt tyg, där skuggorna som bildas visuellt är lika viktiga som själva konstruktionen. Eller så kan taket vara solitt i form av armerad betong, bjälkar eller plankor, som fungerar skyddande mot vind och regn, men som kan begränsa solljus. (Simonds, 1961). I bild 3 visas ett exempel på hur ovanplanet kan tillämpas i en trädgård, en pergola och en trädkrona som samspekar och ger skydd i ovanplanet.

Figur 3. Exempel på hur ett ovanplan kan tillämpas i en trädgård. Bild ritad av Hanna Lindblad

3.2 Rummets element

I gestaltning av rumslighet är elementen, eller beståndsdelarna i rummet, en viktig aspekt. I ”The Visual and Spatial Structure of Landscape” analyserar Higuchis landskapets beståndsdelar och han menar att det finns fyra beståndsdelar som ger landskapet dess strukturella identitet (Robinson, 2004): Gränser, blickfång, riktning och område.

Gränser

Denna beståndsdel innefattar öppna gränser så väl som solida gränser (se avsnitt 3.3). Öppna gränser kan avgränsa ytor men inte definiera volym eller rymd på ytan. Alla rumsliga gränser bildas genom en viss grad av separation och är således det första beståndsdel vid rumslig gestaltning (Higuchi, 1983).

Blickfång

Ett blickfång kan vara vad som helst i en trädgård som fungerar som ett visuellt fokus, till exempel en fontän, ett vackert träd, en byggnad eller en vacker vy (Higuchi, 1983). Ett visuellt fokus kan vara både en form och en plats som attraherar människor eller som är visuellt dominant. Detta fokus är oftast centrerat på en plats och skapar en riktning mot platsens mitt. Om fokus eller blickfång är placerat mot utkanten av rummet förändras rumsligheten och blir ofta mer dynamisk och människor dras in mot platsen. Fokus kan då även vara något för människor att vila blicken på från utsidan eller utkanten av rummet (Dee, 2001).

Riktning

Beståndsdel riktning inkluderar allt som ger en riktning och hjälper brukaren att orientera sig på platsen. Här ingår former, skuggor, proportioner, sluttningar och kan även omfatta solljus och vind. Element som har en riktning skapar rörelse på platsen och därmed skapas dynamiska kvaliteter (Higuchi, 1983). I beståndsdel riktning ingår således även vägar och gångar som skapar rörelse och riktning på platsen och utgör en stor del av den strukturella identiteten för platsen (Dee, 2001).

Område

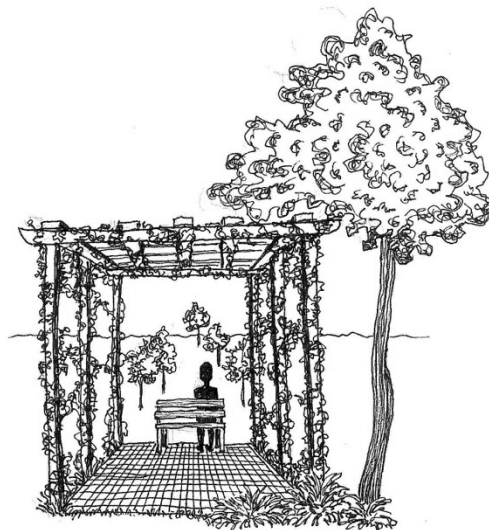
Beståndsdelen område beskrivs som en mer eller mindre avgränsad yta som ägs av en människa. Det syftar till den totala ytan som de andra tre beståndsdelarna sammanförts på. Denna beståndsdel har i sig ingen betydande roll i skapandet av rumslighet, utan agerar som ytan där trädgårdsrummet utformas (Higuchi, 1983).

3.3 Öppna och avgränsade ytor

Prospect- Refuge teorin

När man talar om öppna och slutna ytor inom landskapsarkitekturen finns det en teori som blivit djupt rotad i utvecklingen av att förstå upplevelsen av landskapet: J. Appleton's "The Prospect and Refuge Theory" (Dee, 2001). Teorin ger en förklaring till vår respons och reaktion till den estetiska upplevelsen av ett rumsligt landskap och den syftar till *varför* vi upplever ett landskap på ett visst sätt, snarare än *hur* vi upplever det (Robinson, 2004).

Prospect-Refuge teorin grundar sig i att vi människor kopplar den estetiska upplevelsen av landskapet till våra primitiva och biologiska behov som skydd, jakt, flykt och upptäckt. Den syftar till att människan är skapt med en tendens att reagera spontant och direkt på sin fysiska omgivning och känner tillfredsställelse när miljöer förverkligar de biologiska behoven. Således framkallar olika delar av landskapet olika känslor och reaktioner kopplade till vår överlevnadsinstinkt. Till exempel ger exponering en känsla av oro medan rätt kombination av utsikt och slutenhet ger en balans mellan känslan av skydd och en estetiskt tilltalande utsikt. Teorin hjälper oss att förstå varför vissa former och storlekar på ytor känns rätt och andra inte (Appleton, 1975). För en designer är Appleton's teori av stort värde, eftersom den påminner om att designen av en plats handlar om att skapa upplevelser. Även om teorin är utvecklad i första hand för att förstå naturliga landskap, är den användbar i utformning av trädgårdsrum eller i urbana miljöer (Robinson, 2004). I bild 4 visas ett exempel på hur Prospect- Refuge teorin kan användas i ett trädgårdsrum.

Figur 4. Exempel på hur Prospect- Refuge teorin kan användas för att få balans mellan skydd och utsikt i ett trädgårdsrum. Bild ritad av Hanna Lindblad.

Öppna ytor

Öppna ytor är en viktig aspekt i trädgården, eftersom de tillför till det horisontella planet. De inger lugn och fungerar som bakgrund till växtligheten. De kan också vara visuellt tilltalande och dynamiska i sig själva och vara en viktig del av kompositionen. I en trädgård med många element, former och växtlighet spelar det horisontella planet en viktig roll, och kan antingen vara ytor att vila blicken på eller agera visuellt andrum. Ofta är de öppna ytorna i ett trädgårdsrum gräsmattor och det bästa sättet att framhäva dem är genom att ge dem en ram av perenner eller buskar (Kingsbury, 2005). Öppna ytor har ofta ingen bestämd aktivitet eller funktion, utan får sin funktion när de används av brukaren. De kan således användas för utomhuslek, picknick, eller möbleras när så önskas. Dessa ytor har inget ovanplan mer än den öppna himlen vilket kan begränsa användningen av dem. Öppna ytor i urban miljö utgörs av torg, uteplatser och gårdar, där de oftast är omgivna av byggnader som fungerar som vertikalplan (Simonds, 1961).

Avgränsade ytor

Avgränsningar i vertikalplanet tillåter oss att separera och definiera ytor samt dess funktion och användning för aktiviteter. Alla typer av avgränsningar och deras grad av slutenhet påverkar brukarens upplevelse och användning samt platsens karaktär och mikroklimat. Full slutenhet eller avgränsning förser platsen med säkerhet, skydd och avskildhet men kan upplevas som hotfull och osäker. Avgränsningar på två eller tre sidor av en yta inger skydd men tillåter också utsikt. Höjden på det vertikala planets avgränsande ytor har stor betydelse. Väggar som är för höga och solida skapar oro och instängdhet medan väggar som är för låga och luftiga kan upplevas monotona (Dee, 2001). Om en yta har färre än två avgränsningar minskar upplevelsen av rumslighet och blir ineffektiv. Det finns dock inga definitiva gränser för vad som skapar rumslighet, men det kan vara av värde att uppmärksamma vid utformning av en trädgård. När man designar gröna ytor och utomhusmiljöer är det oftast växtlighet som står för avgränsningarna och de tillför olika grader av genomsiktighet och genomtränglighet som är av stor vikt för designern som kan använda dessa egenskaper på olika sätt för att skapa subtil variation (Robinson, 2004).

3.4 Att gestalta med växtlighet

Trä, metall, betong och murverk används i landskapsarkitekturen för att förse en plats med skydd, riktningar, skärma av eller öppna upp för utsikter. Växter används på samma sätt i skapandet av trädgårdsrum. Häckar kan användas som väggar eller avskärmare, en trädkrona kan fungera som tak. Växter kan förhöja blickfång i trädgården eller själva ha rollen som blickfång (Robinette, 1972).

Vegetationens dynamik, densiteten och karaktären hos bas-, vertikal- och ovanplan avgörs av densiteten, höjden, volymen och bredden på den individuella plantan. De funktioner som växtlighet kan tillföra innefattar rumslighet, avgränsning, avskärmning och nyfikenhet (Robinette, 1972).

Grupper av plantor eller en enskild planta kan analyseras i förhållande till dess visuella egenskaper. Genom att göra det underlättar designern i sitt val av växter och kan skapa olika upplevelser och rum med olika karaktär i sin gestaltning. De visuella egenskaperna som är av värde att analysera är dess färg, textur, form samt siluett och

mönster. För att kunna välja rätt växter till sin gestaltning måste designern först fastställa växtlighetens funktion, rumsskapande kvaliteter samt visuella egenskaper och estetiska detaljer (Robinson, 2005).

Växtlighet i gestaltning av rumslighet

Vegetation i basplanet förekommer naturligt och används ofta i trädgårdsdesign. Designern väljer arter som är lämpliga för sammanhangets kontext, visuella funktion och användning. Golvvegetationen kan göra en yta enhetlig genom endast ett fåtal arter, såsom ett gräs eller en mossa, eller genom att skapa mönster med upprepning av arterna, såsom en anlagd äng eller markvegetationen i ett woodland. Att gå på ett golv av växtlighet ger en distinkt upplevelse och njutning i ett landskap (Dee, 2004). Vegetationen i basplanet tillhandahåller fri sikt och rörelse och vegetationen bör vara slitstark för att kunna användas till olika aktiviteter (Robinson, 2005).

I det vertikala planet kan växtligheten tillföra rumslighet i form av gröna, levande väggar. Vid gestaltning av avgränsningar och slutna ytor används ofta häckar. Beroende på vilken upplevelse och känsla platsen ska förmedla väljer designern de karaktärer som är passande. Häckar är användbara i urbana miljöer och i privatträdgårdar, de definierar ägarskap och separation av ytor och tar upp relativt liten yta (Dee, 2001). Densiteten och karaktären hos växtelementen i det vertikala planet är årstidsbetonad om plantorna är lövfällande och det kan därför vara viktigt att föra in städsegröna växtelement för att uppehålla karaktären i trädgårdsrummet året om (Robinette, 1972). Perenner och gräs fungerar som säsongsbetonade avgränsningar. Den mjuka, spretiga och öppna texturen av plantorna kan sluta in ytor från knähöjd och uppåt. Doft, textur och växternas rörelser ger tillsammans en distinkt upplevelserik och dynamisk upplevelse (Dee, 2001).

I ovanplanet kan designern tillföra växtlighet för att ge en minnesvärd upplevelse av landskapet. Det finns ett behag i upplevelsen att titta upp genom ett lövtak, eller ta skydd i skuggan av en trädkrona. Trädkronor skapar en distinkt och rumslig karaktär som lockar människor att ta skydd och uppehålla sig under (Dee, 2001). Större träd kan planteras i grupper för att skärma av och ge insynsskydd eller som enskild planta för att ge bakgrund åt en plantering eller agera blickfång i trädgården (Robinson, 2005).

Växtlighet som dekoration

Dekoration har, precis som gestaltning med rumslighet, en arkitektonisk funktion. Precis som när arkitekten utformar en byggnad måste trädgårdsdesignern vara medveten om estetikens detaljer och de rumsliga aspekterna i grundstommen och kan på liknande sätt använda växter som dekoration i det rumsliga ramverket i trädgården. Det är dock viktigt, i gestaltning med växtlighet, att se till årstidsvariationer och plantans utveckling över tid. Vare sig plantan är utplacerad enbart som dekoration eller inte så tillför den estetiska detaljer i form av bladstruktur, blomning och vacker bark, liksom de dofter och ljud som vind och regn tillför (Robinson, 2005).

Skillnaden mellan växtlighet, strukturella element och dekorativa element är ofta storleken och skalan. I en liten trädgård eller en rabatt kan dekorativa växtelement fungera som avgränsning av ytor och skydd kan skapas genom t.ex. en enskild

rosbuske. Träd och buskar med speciellt estetiska kvaliteter planteras ofta som dekoration och som en del av grundstrukturen i trädgården (Robinson, 2005).

3.5 Användning av andra material i gestaltningen

Även om växterna bör ha huvudrollen och vara stommen i trädgården så går de inte att använda som byggmaterial överallt. Ibland måste stenbeläggningar ersätta basplanet gräsmatta vid hårt slitage och ibland är förutsättningarna för växterna inte tillräckligt goda (Larsson & Martinsson, 1963).

I basplanet kan designern skapa olika känslor genom att variera materialet i gångar, på uteplatser eller mötesplatser. Det finns många hårdgjorda material som kan användas och varieras samt skapa kontrast till gräsmattan. Grus, asfalt, betongplattor och natursten är exempel på material som lämpar sig som basplan och kan läggas i olika mönster och kombinationer för olika effekter (Larsson & Martinsson, 1963). Det är ofta på hårdgjorda ytor som människor umgås, så som uteplatser eller terrasser, medan gångar skapar tillgänglighet och riktning i trädgården (Kingsbury, 2005).

I det vertikala planet används andra material än växter när växtligheten inte ger tillräckligt skydd, om förutsättningarna för växtlighet är dåliga eller om man vill tillföra en viss karaktär till platsen. Murar kan agera avdelare eller ta upp nivåskillnader och vissa typer av murar kan även fyllas med jord i fogarna och fungera som växtbädd åt torktåliga växter. Plank kan byggas på många olika sätt och därmed ha många funktioner. De kan vara täta och kompakta och agera insynsskydd eller så kan de vara tunna och genomsiktliga och endast agera lätt rumsbildande element. Staket används som inramning och avgränsning av trädgården när häck inte lämpar sig. Staketet bör vara i en neutral färg och form och fungera som en lugn och samlande ram kring trädgården (Larsson & Martinsson, 1963).

Ovanplanet som växtligheten tillför består i allmänhet av trädkronor och kan ibland behöva förstärkas av andra material och byggnationer. En pergola kan fungera som ett framträdande eller mer subtilt inslag i ovanplanet och kan förlänga säsongen för utomhusvistelse genom att tillföra en skyddad plats i trädgården (Larsson & Martinsson, 1963).

3.6 Storlek och skala i gestaltning av rumslighet

En plats skala syftar till upplevelsen av olika elements storlek i förhållande till varandra, till mänsklig storlek samt till den känslomässiga inverkan denna relativa storlek ger. Skala syftar också till storleken på en plats i förhållande till de aktiviteter som ska äga rum där (Dee, 2001). En designer kan utforma ytor inom ett stort spann av skala och storlek men dimensionerna på volymen hos olika element bör aldrig vara slumpartat. Designern bör beräkna och utforma de dimensioner som ger den mest optimala volymen och storleken på platsen eller som passar bäst till de aktiviteter som är tänkta (Simonds, 1962).

Storleken och volymen av en rumslig gestaltning har en mental inverkan på människors beteende och känslor (Simonds, 1961). Designern kan manipulera skala för att framkalla reaktioner, allt från behagliga och intima platser med liten skala till öppna och rymliga platser med öppen himmel. Dessa effekter skapas med hjälp av olika skalor och genom att placera element med olika skala intill varandra och förstå

dem som delar av en helhet (Dee, 2001).

Den mänskliga skalan innebär oftast att omgivningen, eller delar av omgivningen, har en positiv inverkan genom att vara i samma storleksordning som människor. Den positiva inverkan kan innefatta välbefinnande, säkerhet, orienteringsförmåga och en känsla av att kunna relatera till sin omgivning. Platser som är utformade efter den mänskliga skalan är inte avskräckande eller avvisande då de inte innefattar element som är för stora för sammanhanget. Den mänskliga skalan är dock relativ då t.ex. ett barn uppfattar skalan annorlunda än en vuxen (Dee, 2001).

4 Att skapa upplevelsevärden

4.1 Principer för upplevelsevärden i gröna miljöer

Upplevelsevärden syftar till kvaliteter i ett trädgårdsrum som bidrar till en ökad positiv upplevelse. Det finns många kvaliteter som påverkar upplevelsen och i många fall är den personlig, men i allmänhet är upplevelsen starkt influerad av sociala, estetiska och miljöpsykologiska aspekter. Nedan följer ett antal kvaliteter som är viktiga för upplevelsen av landskapet eller trädgårdsrummet (Dee, 2001).

Mottaglighet

Detta syftar till att designern måste ta i beaktande människors nyttjande av platsen, omgivande natur samt platsens egenskaper. Det innebär också att vara medveten om platsens, vegetationens och människans föränderlighet och respektera deras kvaliteter och kontext (Dee, 2001).

Originalitet

En stor utmaning, men också en stor attraktion för en designer, är att skapa en gestaltning som är integrerad och originell för människor, natur och plats. Att designa enbart utifrån den sociala funktionen, eller med estetik som vetenskap fungerar oftast dåligt. Det är viktigt att designern skapar en identitet för platsen och sätter den i rätt kontext (Dee, 2001).

Läsbarhet, mystik, komplexitet och samhörighet

I en beteendeundersökning undersökte Rachel och Steven Kaplan fyra kvaliteter som influerar människors upplevelser av landskap: landskapets läsbarhet, mystik, komplexitet och samhörighet. Med läsbarhet menas hur lätt människan uppfattar landskapet. Mystik beskrivs som den kvalitet som uppmuntrar oss att utforska mer av platsen. Komplexitet hänvisar till diversitet och dimensioner hos elementen på platsen. Samhörighet syftar till hur väl en plats delar passar ihop och sammankopplas. För att människor ska uppskatta och uppleva en plats fullt ut krävs alla dessa kvaliteter samtidigt (Kaplan, 1989). Om någon av dem utesluts kan det leda till att platsen inte används eller inte känns behaglig (Dee, 2001).

Enhetlighet och mångfald

För att människor ska kunna ta in och läsa av en plats krävs en viss grad av enhetlighet i form och detaljer hos de olika elementen. Detta kan åstadkommas genom upprepningar i form, eller en begränsning i material. Mångfald syftar till olikheter i form, element och detaljer. Om landskapet är enhetligt men saknar mångfald blir platsen ofta monoton. Om landskapet istället har mångfald men saknar enhetlighet uppfattas den lätt som kaotisk och desorienterande. Designern bör därför sträva efter att hitta en balans mellan enhetlighet och mångfald (Dee, 2001).

Helhet och integration

Helhet syftar till aspekter som integrerar och fullföljer designen. Detta betyder att designern måste föra samman former, höjder, strukturer och vatten och integrera ytor, gångar, gränser och fokus. Summan av platsens former och element är med andra ord viktigare än dess separata delar (Dee, 2001).

5 Det lilla trädgårdsrummet

”Den mycket lilla trädgårdens högsta kvalitet är just dess litenhet. Allt vad man kan göra i en stor trädgård kan man också göra i en liten” (Berglund, 1989, s.12).

I urbana miljöer är det ont om utrymme, privatträdgårdarna är ofta små och trots att det går att göra mycket på en liten yta finns det också begränsningar och utmaningar med att gestalta en liten trädgård (Berglund, 1989). Många småhus i städer, inklusive radhus och kedjehus har en trädgård på bara 50kvm, där gräsmattan är för liten och snabbt blir utsliten och ytan är för stor för att bara agera sittplats (Larsson & Martinsson, 1963).

Skillnaden på en liten trädgård och en stor är skalan. I en stor trädgård kan man arbeta med många olika rum med olika karaktärer, något som inte alltid är möjligt i den lilla trädgården. På en liten yta är det viktigt att begränsa sig i utformningen och kanske bara välja ett enda trädgårdsrum att arbeta med. Fördelen med att arbeta med endast ett trädgårdsrum är dock att det kan utformas till fulländning och med många detaljer (Berglund, 1989).

I en liten trädgård finns inget utrymme för misstag och alla element måste fungera effektivt och enhetligt. Vilka element trädgården ska innehålla måste övervägas noga när ytan är begränsad och värderas efter hur viktiga de är för helheten (Rice, 2004). För att kunna använda och uppskatta den begränsade ytan i trädgården är det viktigt att anpassa designen till skalan samtidigt som trädgården ska vara användbar för aktiviteter och vara estetiskt tilltalande (Billington, 1998).

5.1 De olika planen i den lilla trädgården

I en liten trädgård är det lätt att använda för många material och intrycket blir lätt oorganiserat och spretigt. Det är därför viktigt att alla element och material samspelar och det kan vara av stor vikt att begränsa de olika materialen som används (Billington, 1998).

Det mest använda materialet i basplanet är gräsmatta, men i en liten trädgård är det ofta inte det mest optimala. Gräset blir slitet snabbt på en liten yta och gräset kräver ständigt underhåll. Det kan därför vara av värde att använda andra material i basplanet i en liten trädgård, som kan samspela och skapa olika ytor och upplevelser, även om det inte kan ersätta upplevelsen av att gå på en gräsmatta. Betong eller natursten kan bilda mönster och gångar, grus och dekorationssten kan användas som material att plantera i och skapa distinkta uttryck i trädgården. Trä kan användas till uteplatser då det är bekvämt att gå på och kan ge en fin kontrast till växtligheten (Billington, 1998).

I det vertikala planet är det viktigt att tänka på trädgårdens skala, för höga element i det vertikala planet kan göra att trädgården känns instängd. För att undvika det kan avgränsningar med genomsiktighet vara av värde, såsom staket eller mindre kompakta växter samt klängväxter på spaljéer. Avgränsningar mot grannar och vägar är viktigt för att trädgården ska kännas privat, samtidigt som elementen inte ska skymma solljus och eventuella utsikter (Billington, 1998).

5.2 Visuella effekter och upplevelser i ett litet trädgårdsrum

Ett sätt att komma runt problemet med begränsad yta är att arbeta med den visuella upplevelsen av ytan, framförallt genom utformning av trädgårdens gångar då vi har en tendens att följa gångar och dess riktning med blicken. T.ex. kan en gång som ringlar sig mellan olika vertikala element och inte är fullt synlig på hela ytan, göra att platsen känns rymligare och större (Kingsbury, 2005).

Att ge ett visuellt blickfång i trädgårdsrummet kan vara ett sätt att ta fokus bort från omgivande grannar eller vägar med trafik. I en liten trädgård kan det vara speciellt viktigt med ett blickfång som kan ses från olika vinklar och skapa olika upplevelser och intryck av trädgården (Billington, 1998).

Vatten är ett element som fungerar bra i små trädgårdar då det medför många olika upplevelser som ljud, känsel och blickfång och det kan användas på många olika sätt, t.ex. En vattenspegel som speglar omgivande växtlighet eller en fontän som skapar ljud och marker ut sig i trädgården. (Billington, 1998).

Att använda höjdskillnader i en liten trädgård kan också tillföra en känsla av större rymd och spänning. Ligger trädgården i en sluttning är det lätt att skapa terrasseringsar, trappor eller växtbäddar i olika höjder för att skapa nyfikenhet och naturliga avgränsningar. Ligger trädgården däremot på en platt yta går det att skapa höjdskillnader med hjälp av byggda material, som trädäck i olika höjder, planteringslådor och olika höjder på växtlighet (Billington, 1998).

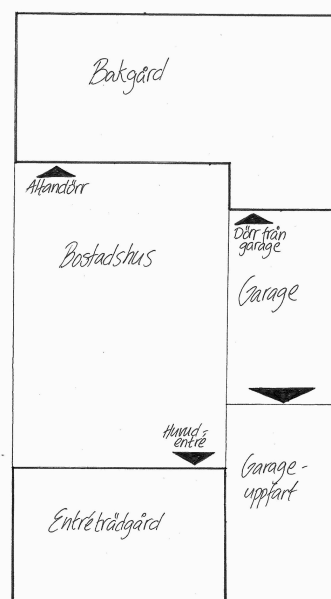
Ett sätt att arbeta med ett litet trädgårdsrum kan även vara att föra in illusioner. Det kan t.ex. vara reflektioner i form av vatten eller speglar i trädgården, avsmalnande gångar som ger intrycket av att vara längre än den är, eller användande av växter med olika textur och utseende som skapar kontraster och skuggspel. Då trädgårdsrummet är litet är det av vikt att ta till vara de element som finns, som materialet på huset eller avgränsande staket och uppskatta de kvaliteter som finns (Billington, 1998).

5.3 Privata och sociala aspekter i en liten trädgård

I en liten trädgård är det viktigt att tänka på graden av avskildhet och den privata känslan som ska finnas. På baksidan av huset är avskildhet oftast mycket viktigare än på entrésidan, som ska vara välkomnande och en plats att möta sina grannar. Balansen mellan det sociala och det privata är en konst att lyckas med och det är många faktorer som är avgörande. Ett högt staket eller häck kan omge baksidan av husets trädgård och ge insynsskydd, medan framsidan istället bör ha ett lägre staket, mur eller häck där kommunikation är möjlig. Avståndet mellan trädgårdens brukare och grannar eller förbipasserande har också en viktig roll, 1,30 m-3,75 m är vad som kallas socialt avstånd där det är möjligt att kommunicera. I en liten trädgård blir därför entrésidan social då utrymmet ofta är inom det sociala avståndet (Ghel, 2007).

6 Designförslag

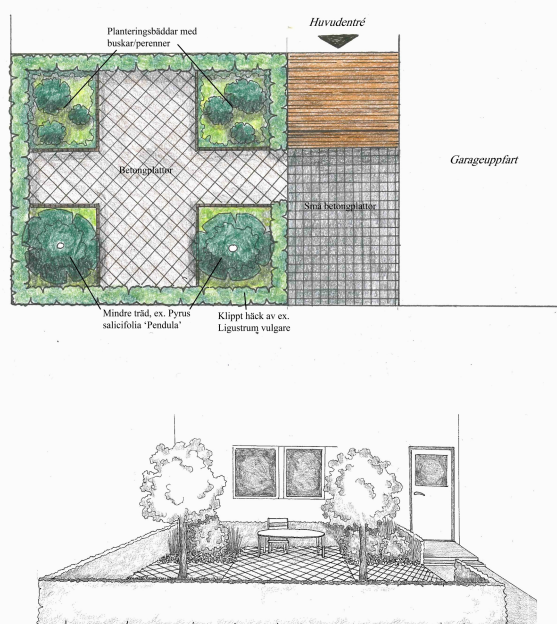
Nedan följer tre konceptuella designförslag för en tomt på få kvadratmeter. En inte skalenlig orienteringsskiss över trädgården jag utgått från ses i figur 5. Samma skiss kan ses i skala 1:100 i bilaga 1. Tillhörande skisser presenteras också (skala 1:50) för att visa på rumslighet och skala. Hårdgjorda ytor, planteringsytor, gräsmatta samt uteplatser är definierade i syfte att visa på rumslighet och olika sätt att gestalta en liten trädgård. De olika konceptförslagen för entré- och baksida kan användas i olika kombinationer och mixas efter förutsättningar och önskemål. Då förslagen är konceptuella har jag inte tagit hänsyn till väderstreck, sol, vind eller ståndort, detta är aspekter som tas i beaktande när designerna appliceras.

Figur 5. Orienteringsskiss över trädgården som ligger till grund för designförslagen. Skissen är inte skalenlig.

6.1 Entré

De tre konceptförslagen till entrén visar på olika möjligheter att arbeta med en liten yta, vare sig den ska vara formell eller mer informell. Platsen jag har arbetat med i förslagen är ca.40 kvm exklusive garageuppfarten.

Figur 6. Illustrationsplan och vybild över designförslag 1 för entré. Figuren är inte skalenlig.

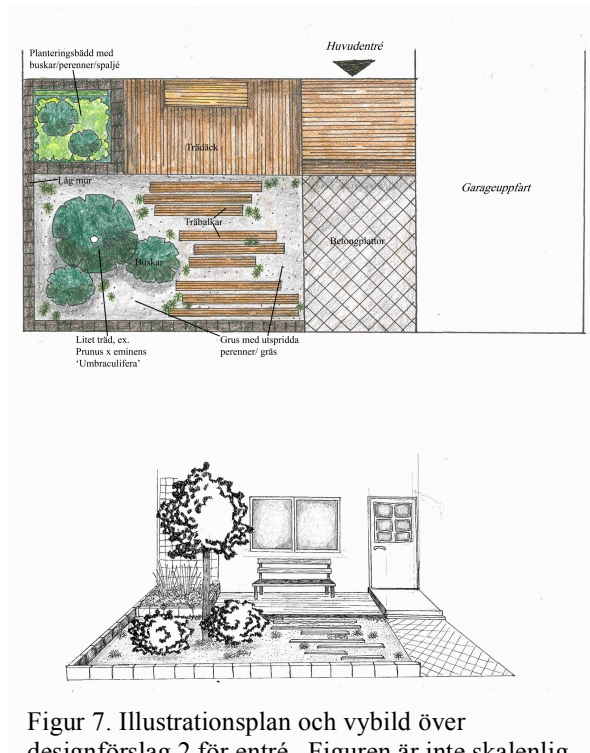
Förslag 1 - Formell entré

I detta förslag, presenterat i figur 6 och bilaga 2, fungerar en häck som avgränsare och sluter samtidigt in entréträdgården på ett mjukt men tydligt sätt. Designen ger ett ordnat och mer strikt intryck och det finns gott om plats för en mindre uteplats. Två träd är placerade i kant mot gatan och fungerar som skydd och ger skugga åt uteplatsen. Häcken är tänkt att vara i midjehöjd eller lägre för att ge möjlighet för socialt liv med grannar men samtidigt avgränsa så pass mycket att trädgårdsrummet känns privat. Gången som leder från gatan till huvudentrén består av mindre betongstenar och på uteplatsen ligger större betongstenar på diagonalen. Detta förslag är en enkel lösning som skapar ett trädgårdsrum vid huvudentrén där balansen mellan socialt och privat

samspelar.

Förslag 2 - Informell entré

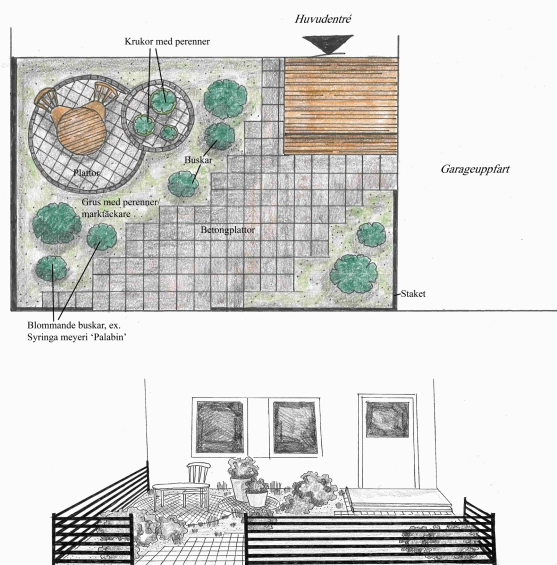
Detta konceptförslag, presenterat i figur 7 och bilaga 3, för entrésidan har ett informellt uttryck. En låg mur fungerar som avgränsare och ger bra utsikt över grannskapet. Muren bildar även en planteringsyta in mot huset, där plats för mindre buskar, perenner eller en spalje mot husets fasad kan planteras. Ett trädäck går ut från entrén där plats att sitta in mot husets värmande fasad finns. Den större planteringsytan, ut mot vägen, är fylld med grus, där ett träd och ett par buskar planterats för att ge ett vackert blickfång från sittplatsen samt skydd i form av skugga och insynsskydd. I gruset kan även planteras perenner som är torktåliga. Ett antal träbalkar ligger utplacerade i gruset och fungerar som alternativ gång till trädäcket från gatan.

Figur 7. Illustrationsplan och vybild över designförslag 2 för entré. Figuren är inte skalenlig.

Förslag 3 – Entré med karaktäristisk diagonal

Detta koncept, presenterat i figur 8 och bilaga 4, har en annorlunda utformning då gången som leder till entrén är diagonal och ger ett distinkt uttryck och som samtidigt öppnar upp entrésidan från flera håll. Trädgårdsrummet är i detta förslag avgränsat med ett staket. Staketet är tänkt att vara i midjehöjd och ger utsikt över grannskapet. Två plattsatta cirklar ger utrymme till sittplatser och plantering i krukor. Kring de plattsatta ytorna finns det plats för buskplanteringar, torktåliga perenner och marktäckare i grus. I detta koncept är hela trädgårdsrummet översiktligt och är socialt utåt, samtidigt som det är karaktäristiskt med staketet gränsar av för en mer privat känsla.

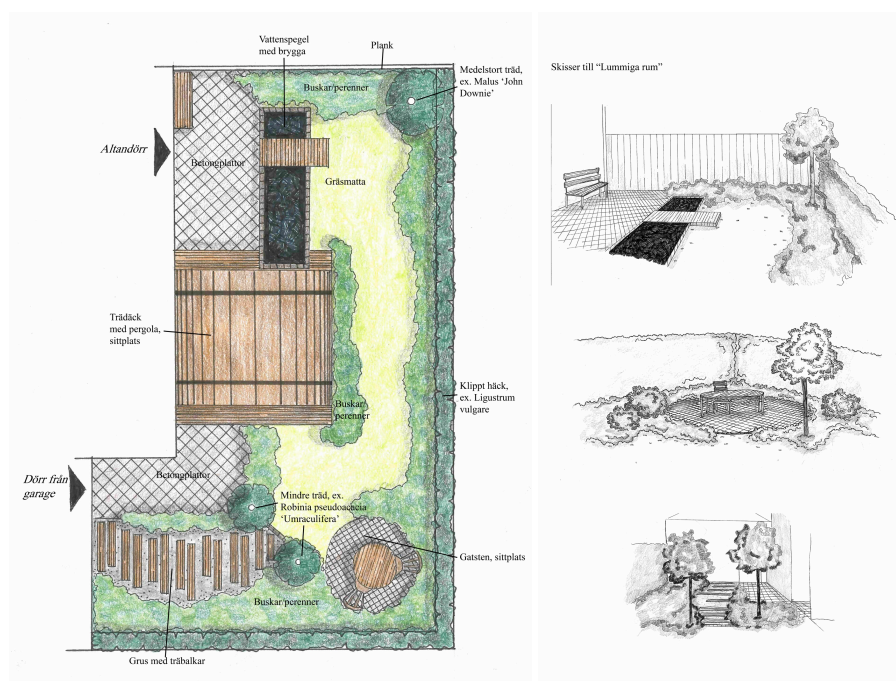
Figur 8. Illustrationsplan och vybild över designförslag 3 för entré. Figuren är inte skalenlig.

6.2 Bakgård

I konceptförslagen till bakgården har jag arbetat med en yta på cirka 50 kvm. Koncepten har olika karaktärer och visar på olika sätt att avgränsa, skapa rumslighet och plats för olika aktiviteter.

Förslag 1 - Lummiga rum

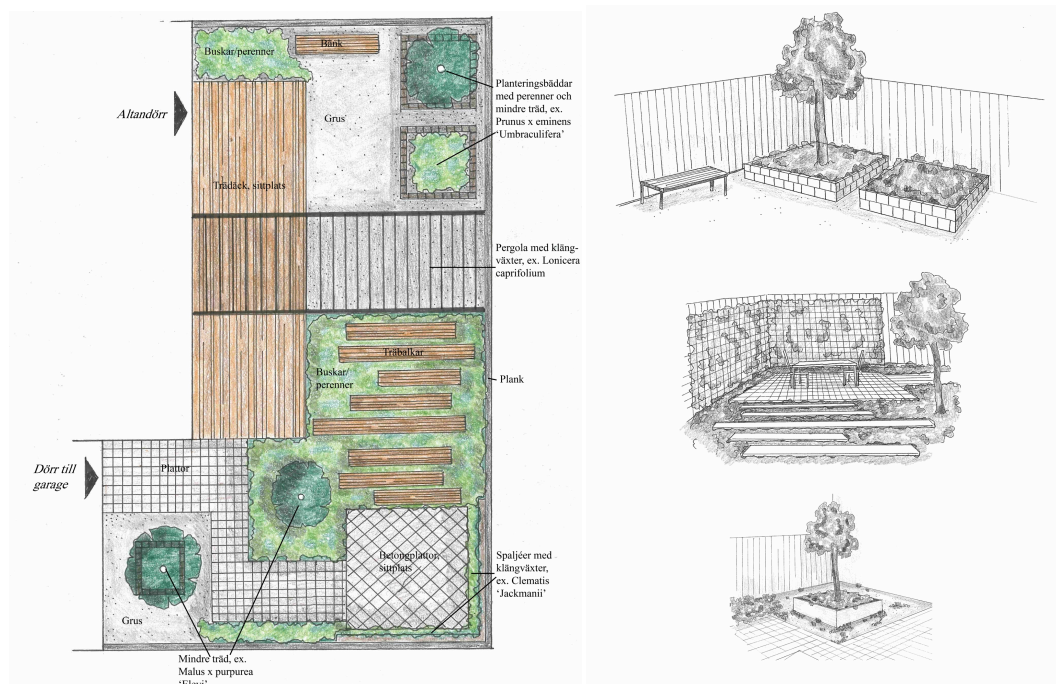
Detta koncept, presenterat i figur 9 samt bilaga 5 och 6, skapar möjlighet för rörelse, spänning och aktiviteter. Ett större trädäck ger plats för sittplatser under en pergola som skyddar. En vattenspegel agerar blickfång och spänning med en brygga över vattnet. En mindre sittplats i hörnet skapar avskildhet och möjlighet att överblicka trädgården. Bakgården avgränsas av en häck på två sidor och ett plank på en av sidorna. Planteringar med buskar och perenner sluter in trädgården på alla sidor och tillför lummighet. De hårdgjorda markmaterialen är varierande och består av betongplattor som ligger på diagonalen, trädäck samt en gång av träbalkar i grus.

Figur 9. Illustrationsplan och vybild över designförslag 1 för bakgård. Figuren är inte skalenlig.

Förslag 2 - Rumslighet utan gräsmatta

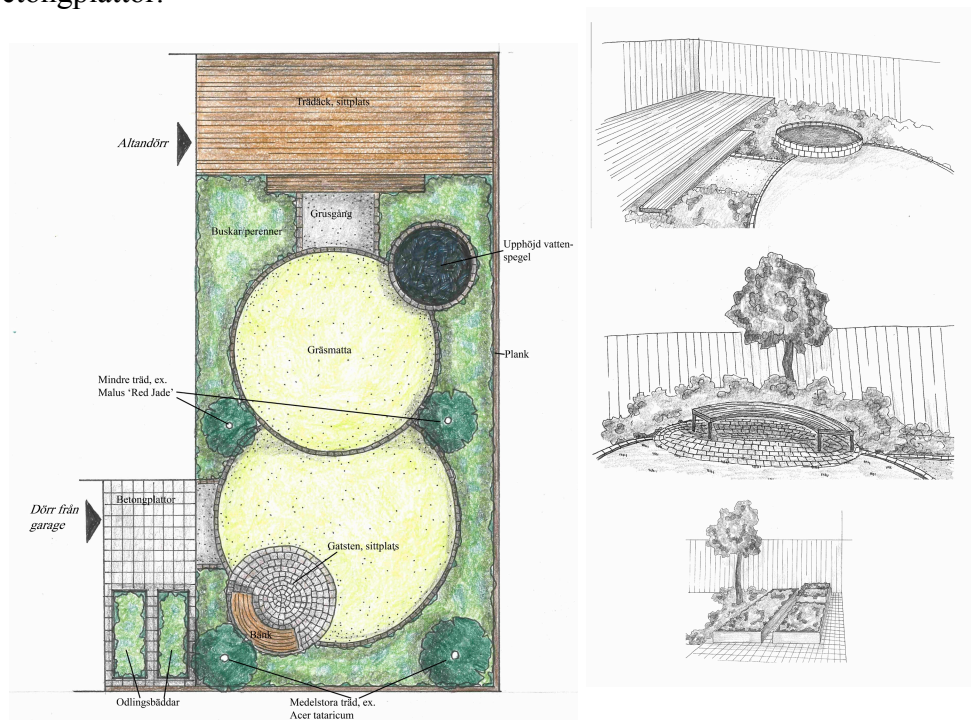
Detta koncept, presenterat i figur 10 samt bilaga 7 och 8, grundar sig i att skapa rumslighet och en användbar trädgård utan en gräsmatta. De olika rummen i trädgården har olika markmaterial och avgränsningar som ger spänning och skapar olika blickfång och intryck. En pergola löper genom trädgården och är ett av huvudelementen som ger skugga, skydd och avgränsning på höjden. Det finns gott om ytor för sittplatser och utomhusvistelse, såväl som plats för odling och vackra buskar, träd och perenner. Trädgården är avgränsad med ett plank som ger insynsskydd från alla håll. En sittplats i trädgårdens ena hörn ger möjlighet att överblicka trädgården och huset. Vid denna sittplats är planket täckt av spaljéer med klängväxter. Olika hårdgjorda markmaterial skapar gångar genom växtligheten. Betongplattor, träbalkar, grus och trädäck samspelar för olika upplevelser och framkomlighet.

Figur 10. Illustrationsplan och vybild över designförslag 2 för bakgård. Figuren är inte skalenlig.

Förslag 3 - Rum av cirklar

I detta koncept, presenterat i figur 11 samt bilaga 9 och 10, ligger fokus på ett större trädgårdsrum snarare än många mindre. De stora cirkarna i mitten utgör huvudelementen i kompositionen och består av gräsmatta. En vattenspegel i anslutning till gräsmattan har rollen som huvudsakligt blickfång. Ett större trädäck ligger i anslutning till altandörr och ger en skön känsla att stiga ut på och möblera med sittplatser och parasoll för skydd. En till sittplats är belägen i anslutning till gräsmattan och ger möjlighet till mer avskildhet och överblick av trädgården. Markmaterialet på denna sittplats består av gatsten som tillför ett romantiskt inslag till trädgården och ett träd i anslutning ger skugga och skydd. Upphöjda odlingsbäddar ligger belägna mot dörren till garaget på ett markmaterial av betongplattor.

Figur 11. Illustrationsplan och vybild över designförslag 3 för bakgård. Figuren är inte skalenlig.

7 Diskussion

7.1 Hur jag har ökat upplevelsevärdet i ett litet trädgårdsrum

Gunnar Martinsson skriver angående radhusträdgårdar i urban miljö att en liten trädgård på endast 50 kvm är för liten för att tillhandahålla aktiviteter men för stor för att agera endast som sittplats (Martinsson, 1963). Mitt resultat, i form av olika konceptlösningar, visar dock på motsatsen då jag funnit det en fördel att förhålla mig till en mindre yta och samtidigt sett det som en utmaning att skapa rumslighet i de olika planen och skapa rum för olika aktiviteter. Jag har i mina designförslag för bakgården av en liten trädgård visat på att det är möjligt att skapa både plats för flera uteplatser, sittplatser och aktiviteter så som odling, vattenelement och blickfång.

I min strävan att öka upplevelsevärdet av ett litet trädgårdsrum har jag funnit tanken om att se trädgården som ett rum med olika plan mycket givande vilket både Simonds (1961) och Dee (2001) ser som grundläggande i utformning av en trädgård. Genom att se trädgården som ett rum har jag även på den begränsade yta jag arbetat med kunnat arbeta med volym, rymd och de olika planen som en helhet. Simonds (1961) påpekar att även effektiv omslutning är viktigt i en trädgård, något som jag sett som en viktig aspekt att arbeta med i mina konceptlösningar både för att skapa avskildhet men också för att förtydliga rumsligheten.

7.2 Konceptförslagen

Entréträdgården

Dee menar att entréer måste fungera som en övergång mellan hemmet och det som finns utanför och i många fall även som ett andrum däremellan (Dee, 2001) omges av en lägre mur i knähöjd, som öppnar upp för det sociala men samtidigt avgränsar entréträdgårdens rum. känsla. De tre designförslagen för entréträdgård har gemensamt att de ska fungera välkomnande, socialt men samtidigt vara privata. Då ytan är mycket liten har jag valt att fokusera på att skapa ett enda trädgårdsrum där alla tre planen finns representerade och det finns både blickfång i form av växtlighet och utrymme att sitta på. Komplexiteten skiljer sig något åt i de olika förslagen men helheten är i samklang och alla förslagen har tydliga avgränsningar mot grannar och gata.

Enligt Boverket är det allt vanligare att plattsätta så gott som hela framsidan av den privata trädgården och även en större del av bakgården (Boverket, 2015). Detta ville jag komma bort ifrån och i alla tre konceptlösningar för entrésida har jag därför arbetat med olika material och kombinerat dessa på olika sätt för att skapa större upplevelse, kontrast och spänning. Grus, trä, sten, plattor och växtlighet har fått samspela och skapar ett mycket mer rumsligt och inbjudande intryck än de vanliga småhusträdgårdarnas entréer med gräs och plattor. I entréträdgården har jag också kopplat an till Appleton's "Prospect- refuge theory" (Appleton, 1975) då husets fasad fungerar som skydd i ryggen till sittplatser och omgivande grannskap fungerar som en utmärkt utblick.

I konceptförslag 1 (bilaga 2), Formell entréträdgård, har jag fokuserat på att entréträdgården ska hållas enkel, strukturerad och samtidigt vara tydligt avgränsad och ge känslan av ett rum i anslutning till husets entré. Markmaterialet består av två

olika typer av plattor och planteringsbäddar med träd, buskar och perenner. En häck avgränsar ytan i midjehöjd och ger på så sätt överblick utåt samtidigt som det ger möjlighet att ge andrum, såsom Dee (2001) talar för, med plats att sitta, vänta, vila eller vara social med grannar. Rummets element (Higuchi, 1983) är representerade och har varit till stor nytta då jag när jag utformat rummen till entréträdgården. En tydlig avgränsning av tomten i form av en häck, blickfång i form av växtlighet, och gångar agerar riktningar.

Konceptförslag 2 (bilaga 3), Informell entréträdgård. I detta förslag har jag kopplat an till både de principer för upplevelsevärden som Dee (2001) beskriver samt Gehls (2007) tankar kring de sociala och privata aspekterna som kan skapas på en plats. Markmaterialet jag har valt i detta förslag är varierat och ger känslan av mer komplexitet och tillför den lilla ytan spänning och upplevelse i texturer och känsla, samtidigt som det finns vissa upprepningar i material och växtlighet som tillför integration och enhetlighet i trädgårdsrummet. Trädgårdsrummet omges av en lägre mur i knähöjd, som öppnar upp för det sociala men samtidigt avgränsar entréträdgårdens rum.

Konceptförslag 3 (bilaga 4), Karaktäristisk diagonal, har en utformning som skapar en entréträdgård i form av ett rum som delas av utav gången som leder till husets entré. Då gången är diagonal skapar det en annan riktning, både fysiskt och för den visuella upplevelsen. De hårdgjorda materialen är enkla och består av plattor och grus, men kan planteras med olika buskar, perenner och marktäckare för att skapa mer variation och blickfång som bidrar till en ökad upplevelse av rummet. Tydlig riktning, avgränsning och blickfång är kopplat till Higuchis tankar om rummets element (1983) Entréträdgården är avgränsat av ett luftigt staket som ger genomsiktighet och överblick. Sittplats nära husets fasad ger skydd och utblick enligt Appletons "Prospect- refuge theory" (Appleton, 1975) och hjälper till att bidra till det andrum mellan hemmet och omvärlden som Dee (2001) beskriver som mycket viktigt.

Bakgården

Alla tre konceptförslag för bakgården har gemensamt att de är skapade för att inge rumslig känsla med hjälp av växtlighet och olika material och i de olika planen. Avgränsning mot grannar och gata är också något jag lagt fokus på för att bakgården ska kännas privat och avskild. I konceptförslagen för bakgården har jag tagit olika delar från litteraturstudien i beaktning för att skapa rumslighet och upplevelsevärden. Det största fokuset har varit att se trädgården som ett rum och dela in det i de olika planen, såsom bland annat Dee förespråkar (2001). Jag har sedan sett till rummets element (Higuchi, 1983), vilka upplevelsevärden som är aktuella att tillföra samt hur växtlighet kan införas i de olika planen.

Konceptförslag 1 (bilaga 5 och 6), lummiga rum, är utformat på ett sätt som skapar spänning då hela trädgården är inte synlig på samma gång, vilket Kingsbury talar för som en av de viktigare aspekter i en trädgård (2005). Ett stort trädäck utgör största uteplatsen och en pergola över denna bildar ett ovanplan. En vattenspegel tillför ett blickfång och växtlighet agerar avgränsare på olika ställen i trädgården. Precis som Martinsson (1963) talar för, skapar avgränsningar i olika storlek och täthet, mystik och spänning, framförallt när något endast skymtar fram bakom något annat. Detta har jag tagit fasta på i detta förslag och en mindre sittplats kan skymtas bland

växtlighet mot kanten av trädgården. Denna mindre sittplats går också hand i hand med Appleton's (1975) Prospect- refuge teori då den ger skydd i form av växtlighet och en trädkrona samtidigt som den utblickar över trädgården. Basplan, vertikalplan och ovanplan är således representerade i form av olika hårdgjorda element samt växtelement för att skapa olika upplevelsevärden samtidigt som de integrerar till en helhet i trädgårdsrummet.

Konceptförslag 2 (bilaga 7 och 8), Rum utan gräsmatta har, som titeln avslöjar, ingen gräsmatta utan andra material agerar basplan. Billington menar på att en gräsmatta inte är optimalt i en liten trädgård då den kräver mycket skötsel och jag har utformat detta förslag för att undersöka hur det är möjligt att skapa rumslighet och plats för olika aktiviteter utan gräsmatta (Billington, 1998). Grus och upphöjda planteringsbäddar skapar olika nivåer som ökar den visuella upplevelsen av trädgårdsrummet, och en pergola som löper genom trädgården skapar riktning och skydd på samma gång och agerar tydligt ovanplan i trädgården.. Bakgården är omgiven av ett plank som ger effektivt insynsskydd och gör trädgården privat, vilket jag sett som en mycket viktig aspekt i bakgårdens trädgårdsrum, som även Dee beskriver som avgörande för den privata upplevelsen (2001). Det jag anser vara det största upplevelsevärdet i denna gestaltning är mångfalden och volymen av växtlighet och variation i material som bidrar till spänning och olika intryck.

I konceptförslag 3 (bilaga 9 och 10), Rum av cirklar, ligger fokus på ett trädgårdsrum snarare än flera mindre. Berglund (1989) talar för att en liten trädgård kan göra sig bättre om den ses som ett rum och inte delas upp för mycket då ytan redan är begränsad. I utformandet av "Rum av cirklar" har jag således tagit fasta på detta utan att för den delen kompromissa upplevelsevärden eller rumslighet. Det största värdet i detta förslag ligger i helheten och integrationen, som Dee (2001) talar om, i upprepning av form och mönster. Variation i olika element och material bidrar till upplevelse och variation. Detta trädgårdsrum talar till den visuella upplevelsen såväl som andra sinnen, då inslag av vatten och olika markmaterial samspelar för en helhetsupplevelse av trädgårdsrummet.

7.3 Utveckling av min forskning och konceptförslag

Jag har genom min litteraturstudie kunnat skapa konceptförslag som har god grund och som, med anpassning, skulle kunna fungera på olika ståndorter och små trädgårdsrum. Jag tror att det skulle vara svårt att skapa konceptförslag till större trädgårdar så det finns mer att ta hänsyn till, men skulle gärna utveckla idén i framtiden. Konceptförslag till balkonger eller terrasser skulle också vara intressant för framtida forskning. Framförallt tror jag att konceptförslag för entréträdgård kan vara av värde för både nya husägare och de som behöver inspiration, då entréträdgården ofta önskas vara mer formell och opersonlig än bakgården.

8 Slutsats

Frågeställningen som jag sökte svar på i detta arbete, ”Hur kan jag öka upplevelsevärdet i ett litet trädgårdsrum?”, har besvarats och resulterat i olika konceptförslag som visar på många olika sätt att öka upplevelsevärdet. Upplevelsen av ett trädgårdsrum är komplex och innefattar alla känslor och personliga referenser, men många saker är gemensamma såsom känsla av rumslighet, blickfång och trygghet. Den slutsats jag själv har dragit utav undersökningen är att ytan och storleken på en trädgård inte behöver begränsa upplevelsen eller den rumsliga känslan.

9 Referenser

Appleton, J. 1975. The Experience of Landscape. Great Britain: William Clowes & Sons, Limited London, Beccles and Colchester.

Berglund. 1989. Skapa med växter och dofter. I : Görling, K. (Red.) Perennboken med växtbeskrivningar

Billington. 1998. Really small gardens, The Royal Horticultural Society, a practical guide to gardening in a truly small space. Quadrille Publishing Limited, London.

Boverket. 2016a. Skapa en hållbar livsmiljö i och kring staden.
[<http://sverige2025.boverket.se/skapa-en-hallbar-livsmiljo-i-och-kring-staden.html>]. Hämtad 2016-04-01.

Boverket. 2016b. Rätt tätt, en idéskrift om förtätning av städer och orter.
[<http://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2016/ratt-tatt-en-ideskraft-om-fortatning-av-stader-orter.pdf>]. Hämtad 2016-04-28.

Dee, C. 2001. Form and Fabric In Landcape Architecture. Spon Press, Oxford.

Ghel, J. Livet mellem husene. 2007, andra upplagan. Arkitektens forlag, Köpenhamn.

Gustavsson, E. 1989. Levande tavlor med perenner. I: Görling, K. (Red.) Perennboken med växtbeskrivningar. 51-74. AB Boktryck, Helsingborg.

Higuchi, T. 1983. The Visual and Spatial Structure of Landscapes. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts

Kaplan, R och Kaplan, S. 1989. The experience of nature: A psychological perspective

Kingsbury, N. 2005. Gardens by design. Pavilion books, UK.

Larsson, L..Martinsson.G. 1963. Mitt hem och min trädgård. Tidens förlag, Stockholm

Rice. 2004. The ultimate book of small gardens. Casell Illustrated, a division of Octopus Publishing Group Limited, London.

Robinette, G.O. 1972. Plants, People and Enviromental quality: A study of plants and their enviromental functions. U.S. Dept. Of the Interior, National Park Service, Washington DC.

Robinson, N. 2004. The Planting design handbook, andra upplagan. Ashgate publishing limited, England.

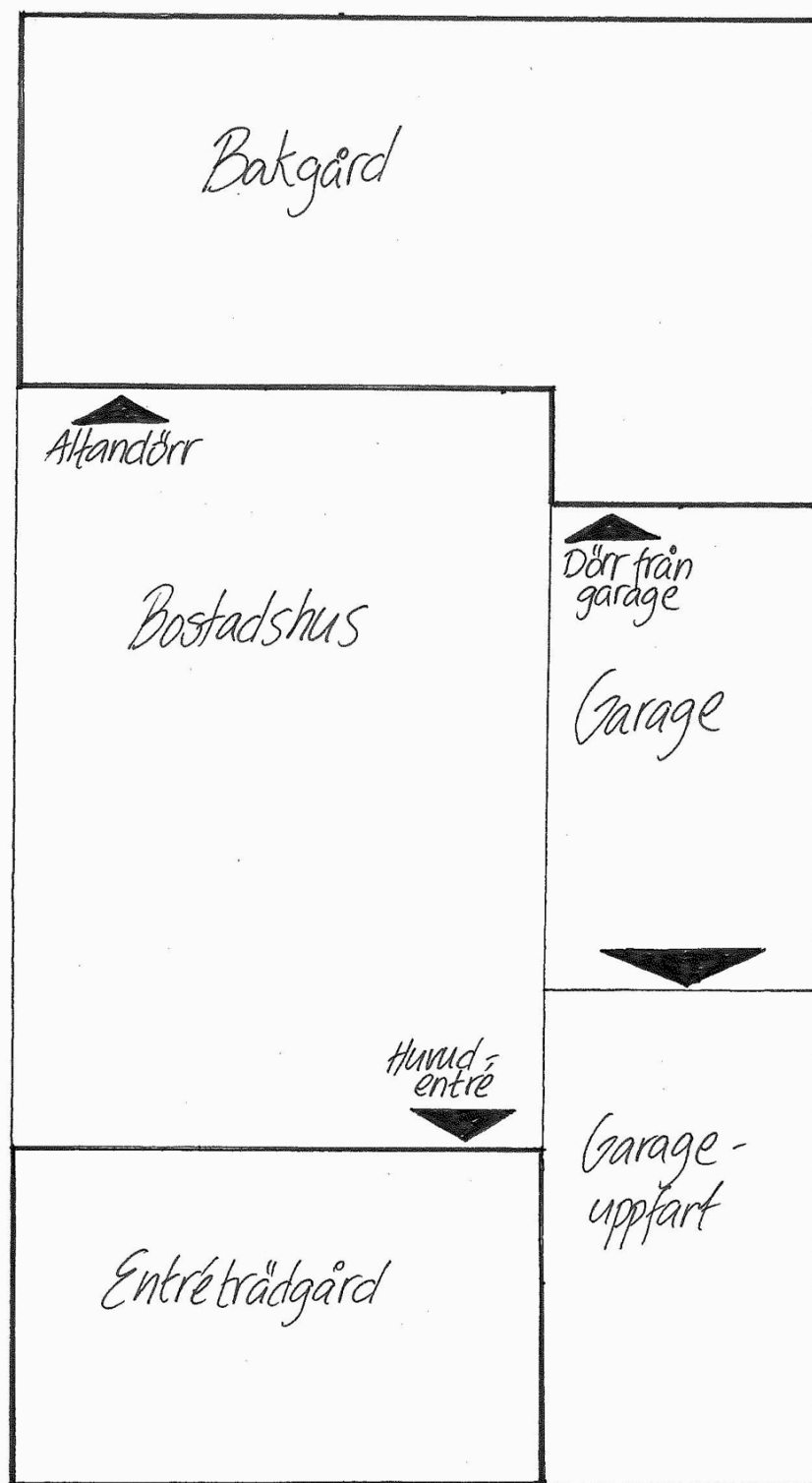
SCB. 22 mars 2012. Sveriges tätortsbebyggelser ryms på halva Öland.
[http://www.scb.se/Pages/PressRelease_331129.aspx]. Hämtad 2016-04-01.

SCB, 2011. Fastighetstaxeringen, statistisk databas, småhus typkod 220, för 2009 [http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START_BO_BO0601_BO0601C/ArealAntSma220/?rxid=0eb56a30-92b5-441c-8006-9c861430c7e1]. Hämtad 2016-05-05

Simonds, J.O. 1961. Landscape architecture. McGraw-Hill Book Company, INC, New York, Toronto, London.

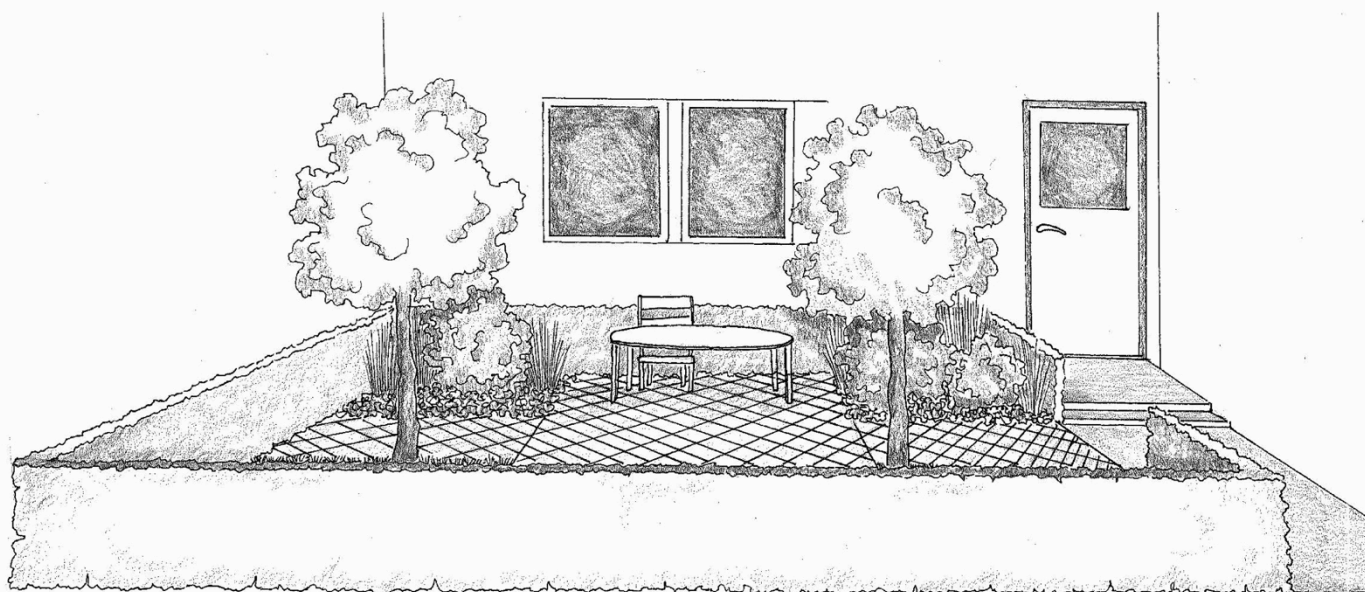
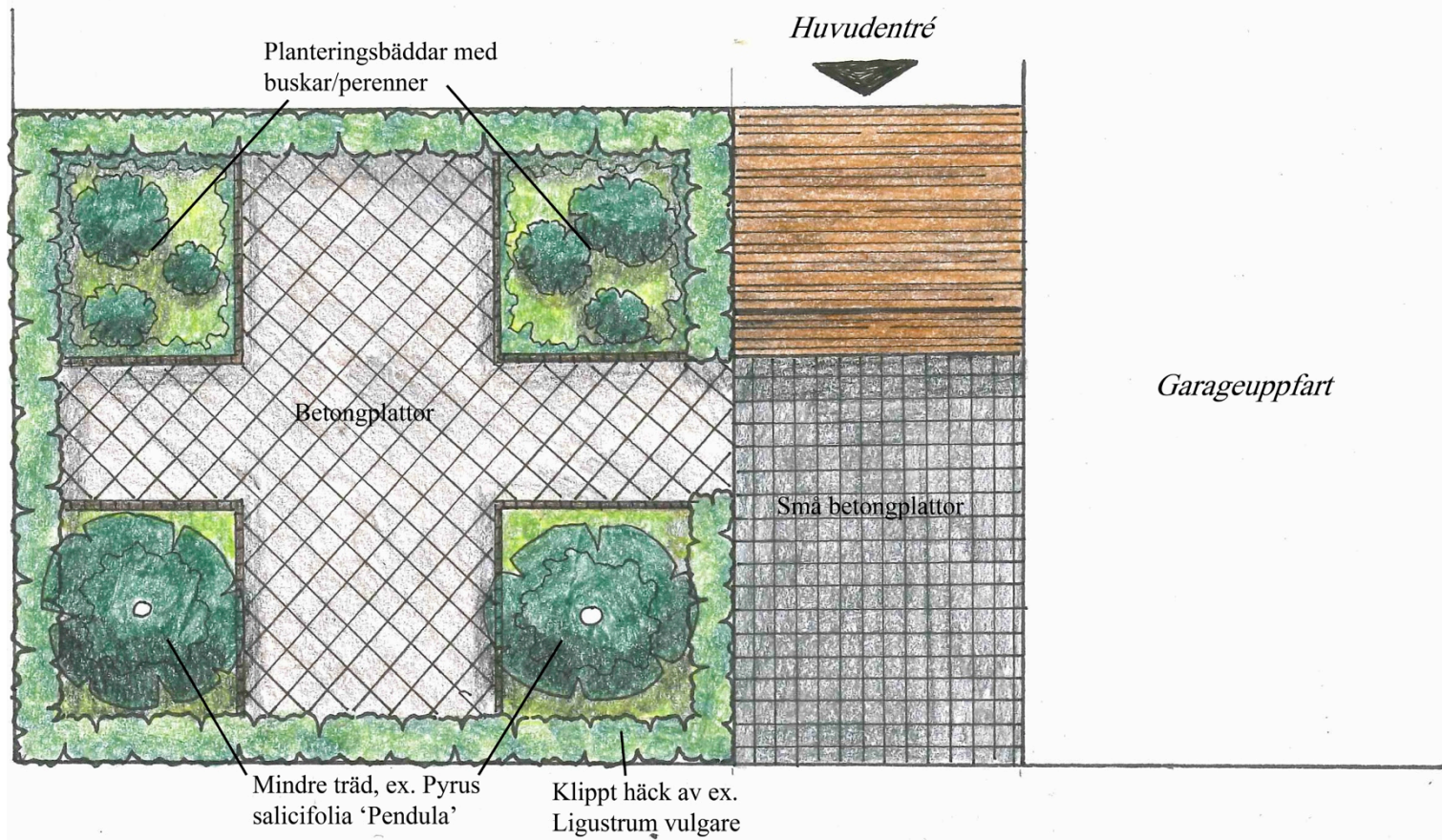
Bilaga 1 – Orienteringsskiss

Skala 1:100, A4

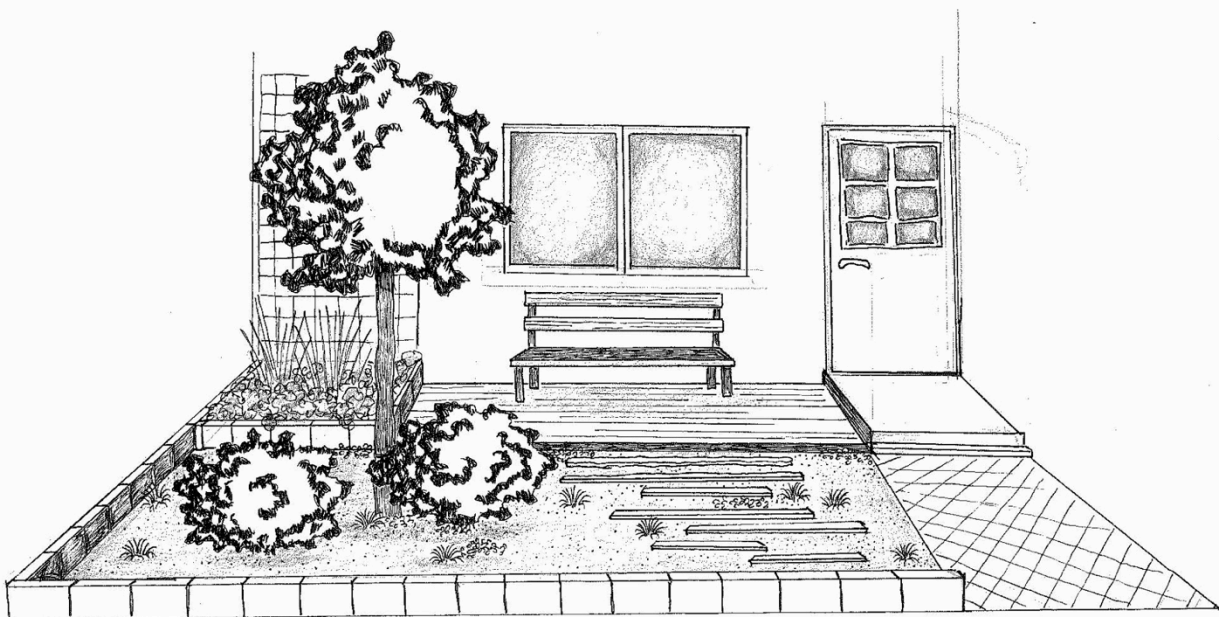
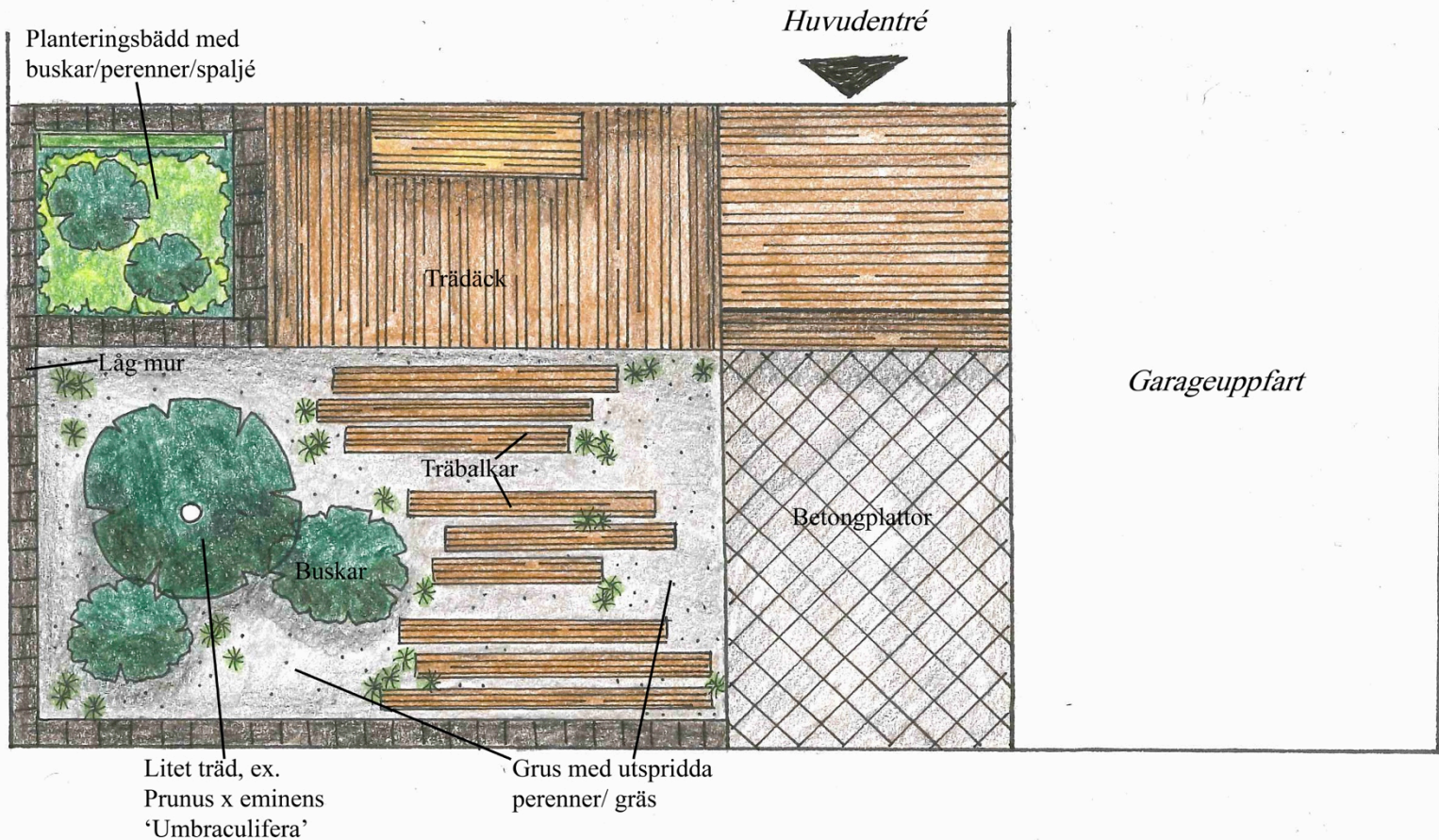
Bilaga 2 – Illustrationsplan och vybild, Formell entré

Skala 1:50, A4

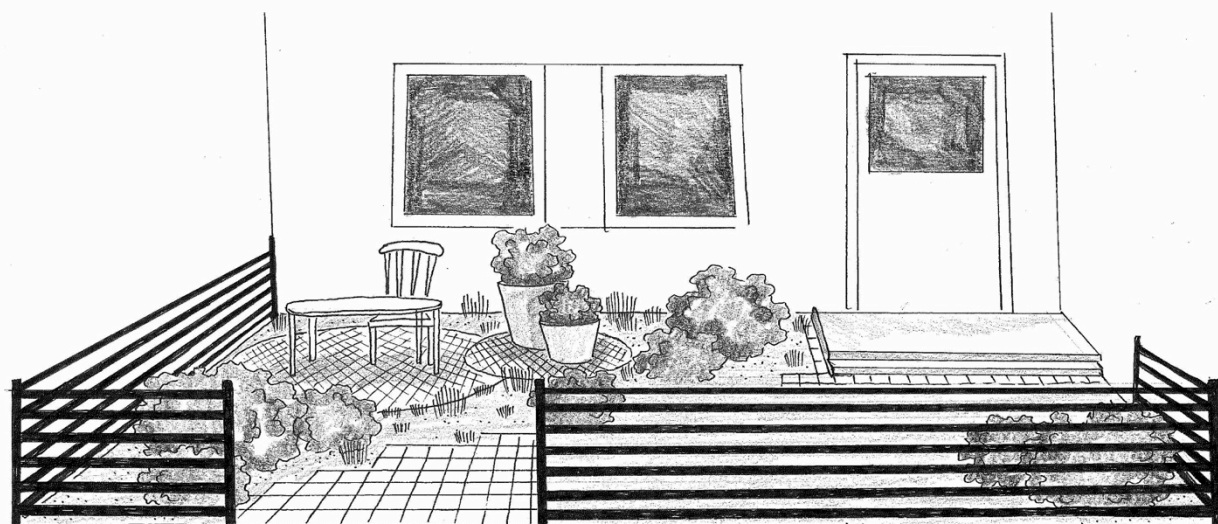
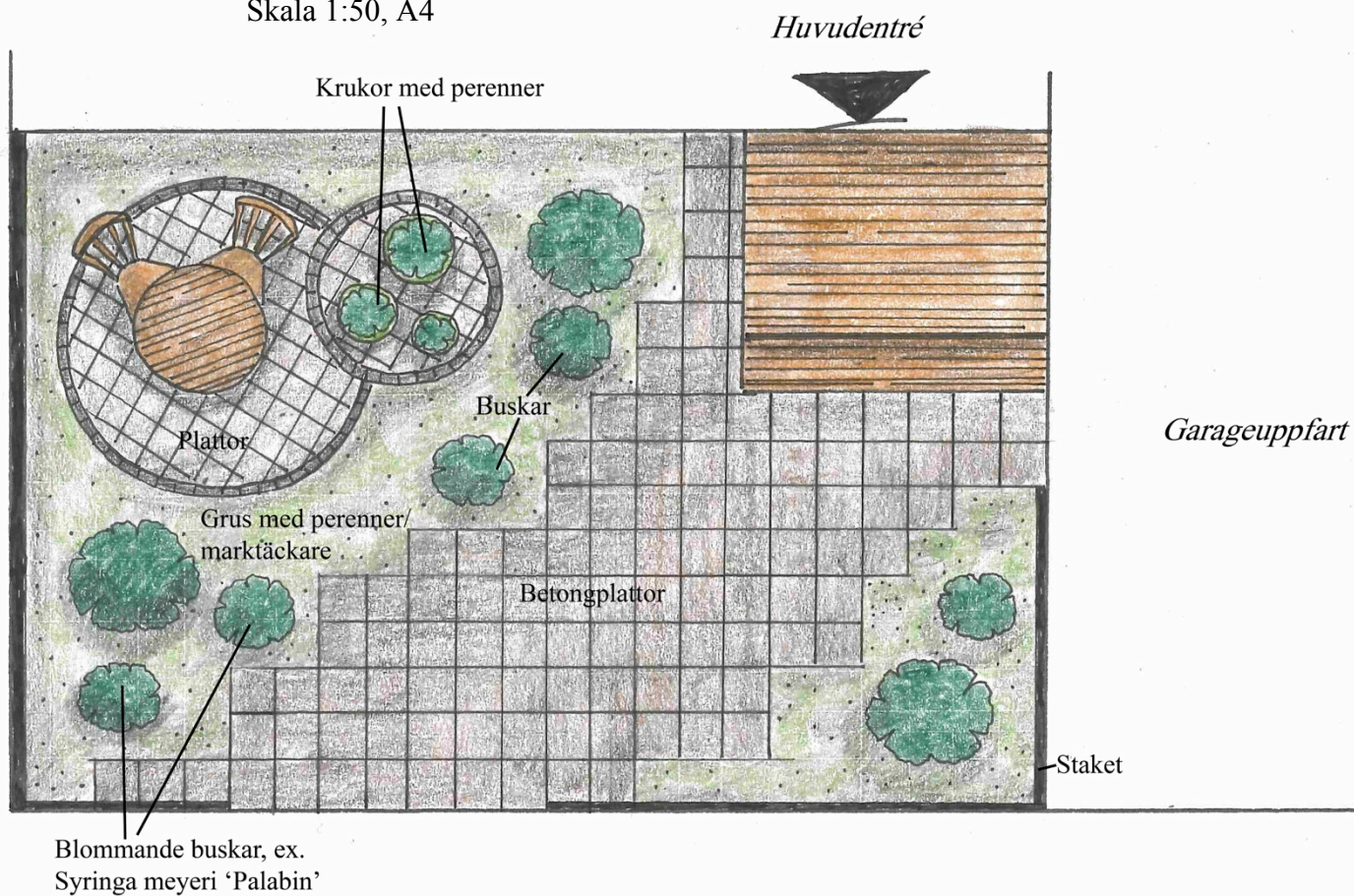
Bilaga 3 – Illustrationsplan och vybild, Informell entré

Skala 1:50, A4

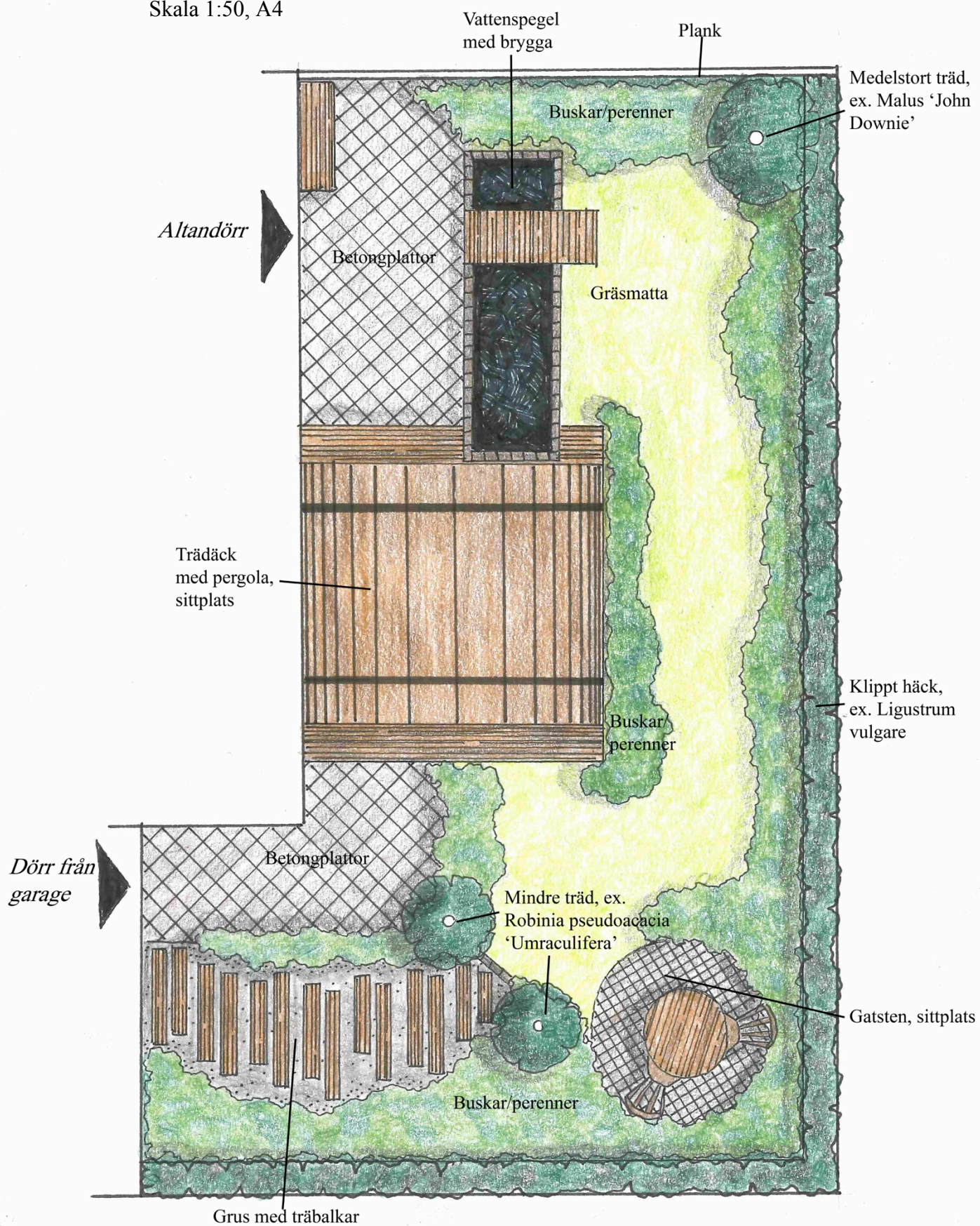
Bilaga 4– Illustrationsplan och vybild, Entré med karaktäristisk diagonal

Skala 1:50, A4

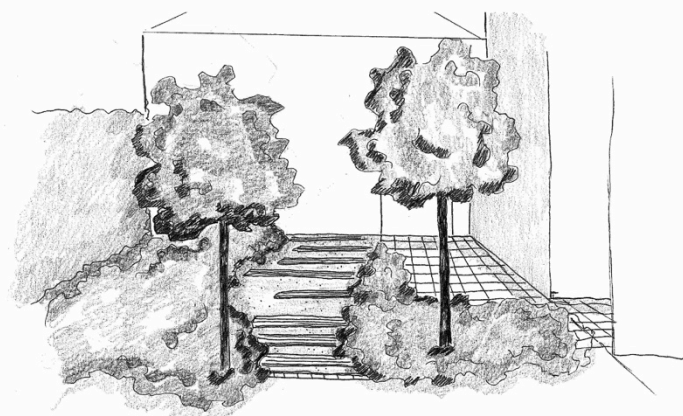
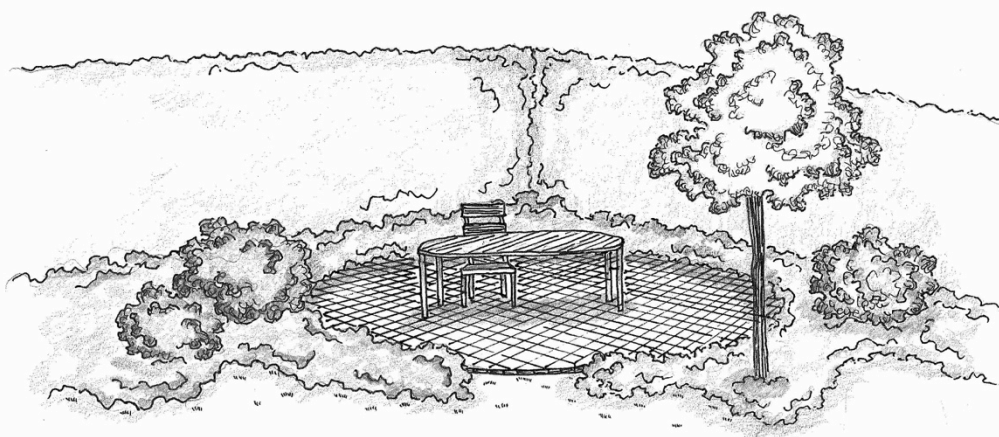
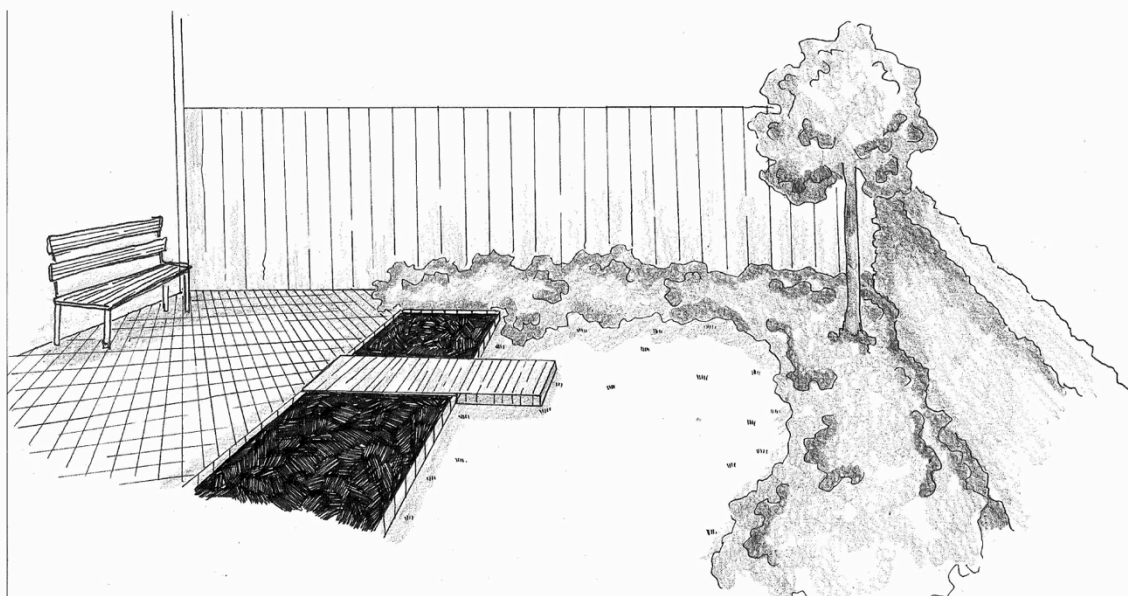

Bilaga 5 – Illustrationsplan, Bakgård, Lummiga rum

Skala 1:50, A4

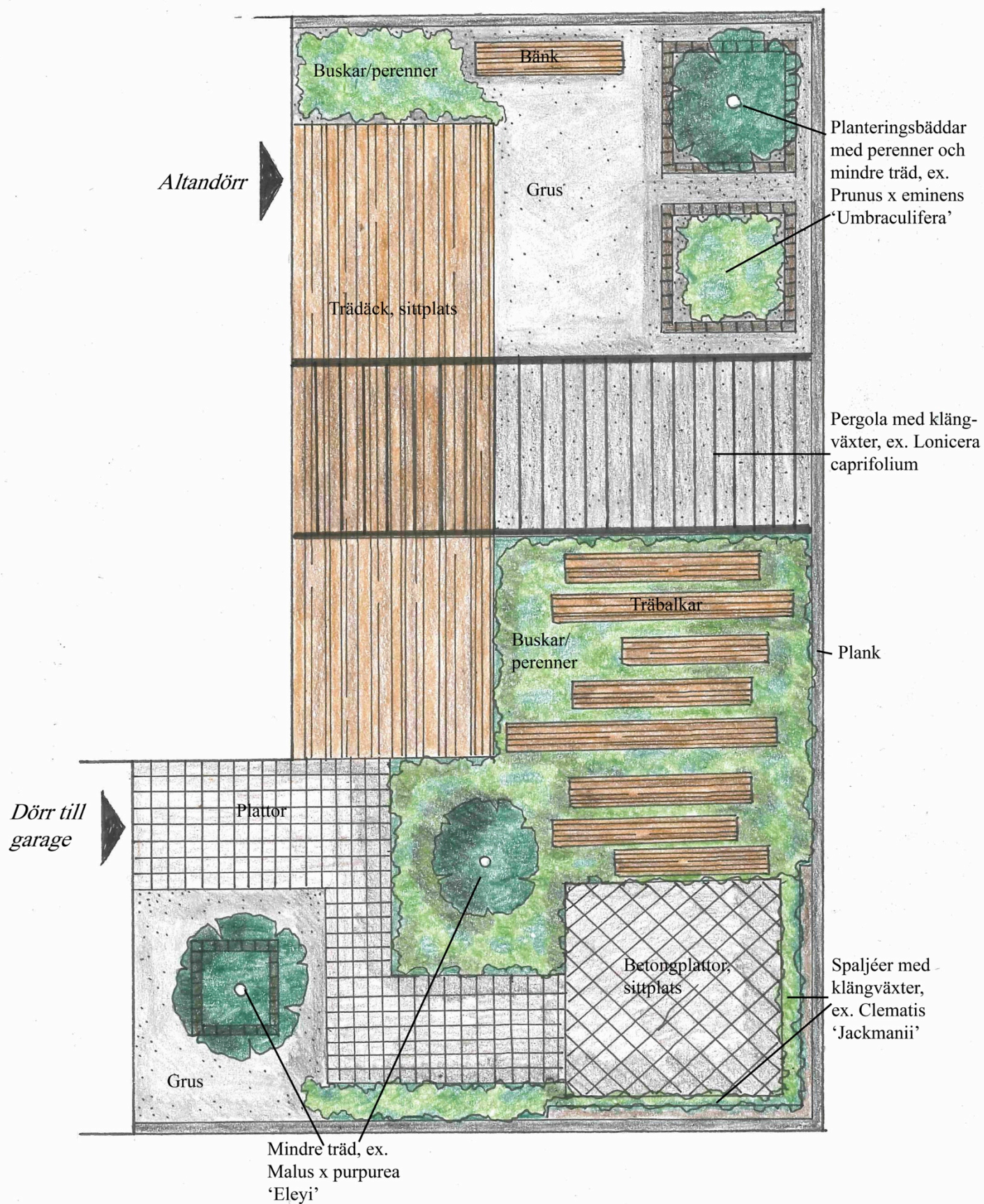

Bilaga 6 – Vybild, Bakgård, Lummiga rum

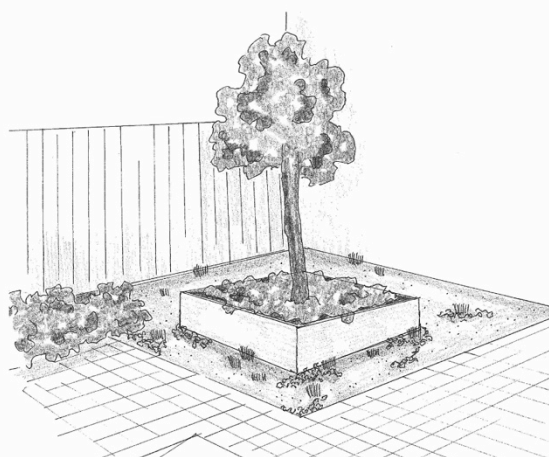
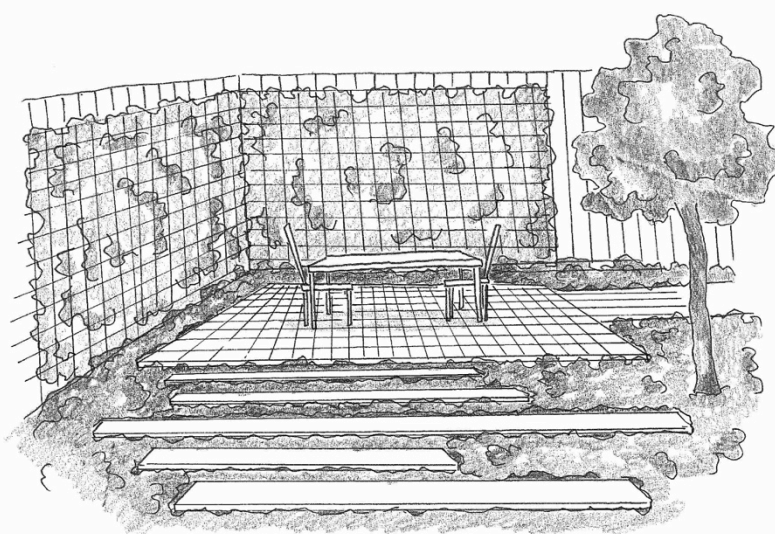
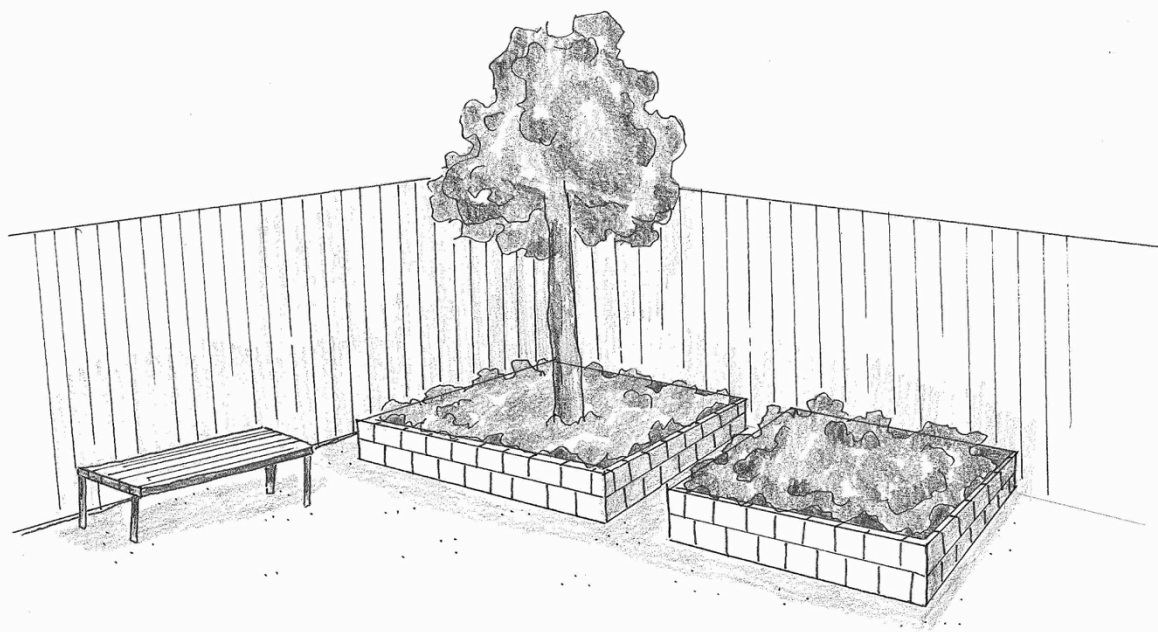

Bilaga 7 – Illustrationsplan Bakgård, Rum utan gräsmatta

Skala 1:50, A4

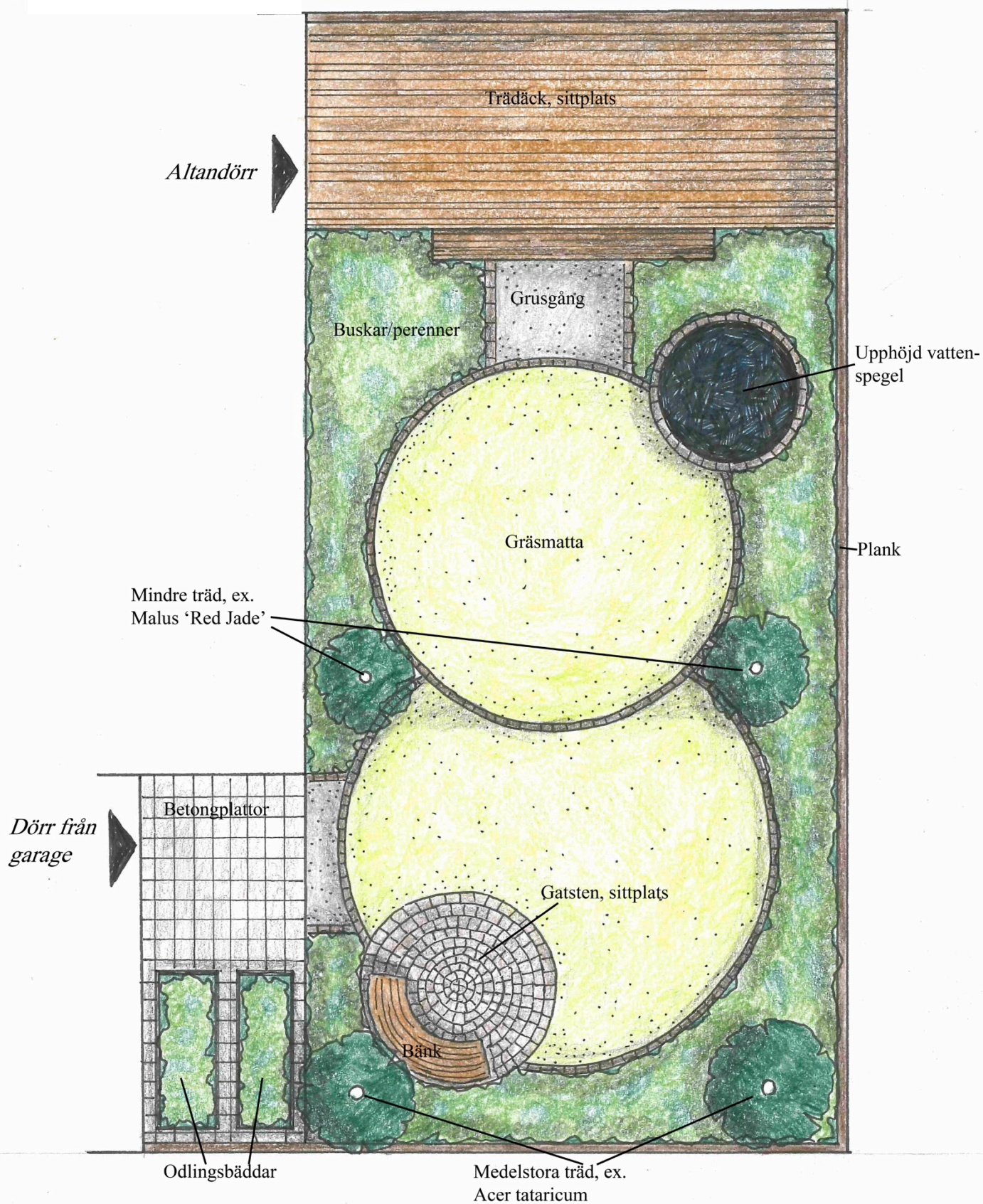

Bilaga 8 – Vybild, Bakgård, Rum utan gräsmatta

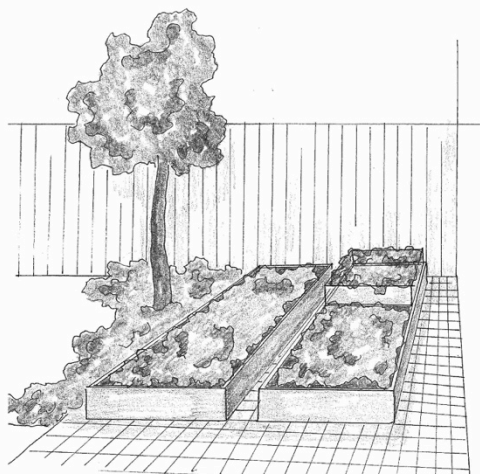
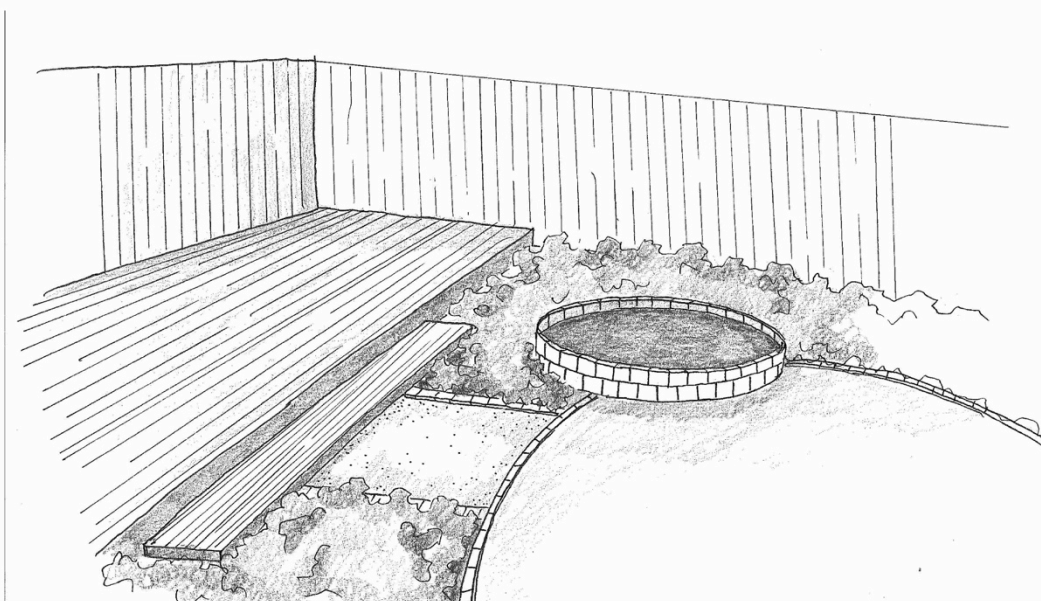

Bilaga 9 – Illustrationsplan, Bakgård, Rum av cirklar

Skala 1:50, A4

Bilaga 10 – Vybild, Bakgård, Rum av cirklar

Bilaga 11 – Växtlista

Ytterligare exempel på små träd, kompakta små buskar, solitära perenner och marktäckare som kan fungera bra i den lilla trädgården följer nedan, inklusive deras ungefärliga storlek efter 10 år.

Små träd

Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Höjd efter 10 år
Acer griseum	Kopparlön	2-3m
Acer platanoides 'Globosum'	Klotlön	2-2,5m
Cornus mas	Körsbärskornell	2-2,5m
Magnolia 'Galaxy'		1-1,3m
Malus sieboldii	Rönnbärsapel	2-3m
Prunus x serrulata 'Amanogawa'	Pelarkörsbär	2-2,5m
Pyrus salicifolia 'Pendula'	Silverpäron/vitbladigt päron	2-3m
Robinia hispida	Rosenrobinia	1-2m
Salix caprea 'Pendula'	Hängsäl	2-2,5m
Sorbus aucuparia 'Fastigiata'	Pelarrönn	1,5-2m

Små, kompakta buskar

Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Höjd efter 10 år
Aronia prunifolia 'Hugin'	Liten slånaronia	0,7-1m
Berberis 'Atropurpureum Nana'	Röd dvärghäckberberis	0,4-0,5m
Chaenomeles x superba 'Crimson and Gold'	Hybridrosenkvitten	0,5-0,8m
Cotoneaster 'Skogholm'	Skogholmoxbär	0,3-0,5m
Daphne x burkwoodii 'Somerset'	Dofttibast	0,8-1m
Hypericum 'Hidcote'	Storblommig hyperikum	0,6-1,2m
Lonicera nitida 'Elegant'	Myrtentry	0,5-1m
Potentilla 'Red Ace'	Röd ölandstok	0,5-0,8m
Rhododendron imperditum 'Blue Tit'	Tuvalpros	0,4-0,6m
Spirea japonica 'Anthony Waterer'	Rosenspirea	0,5-0,7m

Solitära perenner

Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Höjd
Anemone hybrida 'Honorine Jobert'	Höstanemon	80-100cm
Astillbe x ardensii- gruppen	Astillbe	50-100cm
Cimicifuga ramosa 'Brunette'	Silverax	150-200cm
Dicentra spectabilis	Löjtnanshjärta	60-80cm
Echinops bannaticus	Blå bolltistel	100-125cm
Helleborus niger	Julros	30cm
Hosta sieboldiana	Daggfunkia	50cm
Lysimachia ciliata 'Firecracker'	Guldlysing	50-80cm
Paeonia lactiflora	Luktpion	70-90cm
Veronica virginica	Stor axveronica	100-120cm

Marktäckare

Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Höjd
Ajuga reptans	Revsuga	10-30cm
Antennaria dioica	Kattfot	5-20cm
Asarum canadense	Kanadensisk hasselört	10-15cm
Epimedium x rubrum	Röd sockblomma	20cm
Geranium macrorrhizum	Flocknäva	20-40cm
Geranium sanguineum	Blodnäva	20cm
Lysimachia nummularia	Penningblad	5-10cm
Thymus pseudolanuginosus	Gråtimjan	4-8cm
Tiarella cordigolia	Spetsmossa	15-25cm
Waldsteinia ternata	Waldsteinia	10-15cm